

ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ

Навчально-науковий інститут денної освіти

Форма навчання денна

Кафедра туристичного та готельного бізнесу

Допускається до захисту

Завідувач кафедри

_____ Г.П. Скляр
„_____” _____ 2023 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

***На тему “ПЕРСПЕКТИВИ ПІСЛЯВОЄННОГО РОЗВИТКУ
ЕКОЛОГІЧНОГО (ЗЕЛЕНОГО) ТУРИЗМУ В ЖИТОМИРСЬКІЙ
ОБЛАСТІ”***

***зі спеціальності 242 “Туризм”
освітня програма “Туризм” ступеня бакалавра***

Виконавець роботи Грицай Дар’я Олегівна

(підпис, дата)

Науковий керівник к. геогр. н., доц. Логвин Михайло Михайлович

(підпис, дата)

ПОЛТАВА – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО (ЗЕЛЕНОГО) ТУРИЗМУ В РЕГІОНІ.....	6
1.1. Зміст, передумови та чинники розвитку екологічного (зеленого) туризму	6
1.2. Роль екологічного (зеленого) туризму у стратегічному розвитку територіальних громад.....	20
1.3. Оцінка ресурсного потенціалу розвитку екологічного туризму в регіоні... ..	25
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПІСЛЯВОЄННОГО РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО (ЗЕЛЕНОГО) В ЖИТОМИРСЬКОМУ РЕГІОНІ.....	37
2.1. Довоєнний стан організації туристичної діяльності в регіоні.....	37
2.2. Стан туристичної інфраструктури в регіоні.....	48
2.3. Основні напрями вдосконалення розвитку екологічного (зеленого) туризму в регіоні	60
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	67
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ.....	68

ВСТУП

Особливістю сучасного життя суспільства є його прихильність до здорового способу життя, проходження більш зваженого шляху при прийнятті рішення про купівлю того чи іншого товару, а також звернення уваги на проблему екологічного та соціального характеру, що актуалізувалися останнім часом. Ці зміни суттєво вплинули і на туристичну пропозицію, створюючи передумови для появи нових туристичних продуктів, які характеризуються зростанням популярності альтернативних видів туризму.

Розвиток телебачення, транспортних засобів, активізація «зелених рухів» та створення численних природних територій, що охороняються, викликали величезний інтерес до ділянок нашої планети, не спотворених людською діяльністю. Це сприяло появі численних туроператорських фірм та агенцій, які намагаються задовольнити попит здійснення людьми подорожей з метою вивчення природних ландшафтів, не порушених людиною; унікальних природних об'єктів; національних парків, резерватів та інших територій, що охороняються. Насамперед, це стосується національних природних (НПП) та регіональних ландшафтних парків (РЛП), під час організації яких із самого початку було передбачено проведення туристичної діяльності, а саме турів, орієнтованих: на тих, хто цікавиться біологічною та екологічною тематикою, питаннями охорони видів, екосистем, природи в цілому; на свідомих громадян, які бажають не лише спостерігати живу природу, але й брати активну участь у природоохоронній та екологічній діяльності. Слід зауважити, що це не виключає збільшення потоку звичайних туристів, які просто відпочивають чи «колекціонують» природні раритети: фотографують пейзажі, знімають аматорські фільми тощо. У 1990 р. екологічному туризму було надано офіційного статусу, набуття якого дає право на скликання власного щорічного

міжнародного симпозіуму «Annual World Congress on Adventure Travel & Ecotourism» та на створення некомерційних організацій. У цьому ж році в США було створено Стенфордський інститут екологічного туризму, а 2002 р. було оголошено ООН Міжнародним роком екологічного туризму. Минуло ще 10 років, і стало зрозумілим, що слід розділяти поняття екологізації туристичної діяльності та власне екологічного туризму.

Аспекти розвитку нових нетрадиційних видів досліджуються багатьма вченими: як закордонними, так і вітчизняними. Відповідаючи на зазначені виклики, українські вчені також долучилися до розроблення теоретичних основ розвитку екотуризму. Серед них: О. О. Бейдик, В. П. Васильєв, В. І. Гетьман, О. Ю. Дмитрук, Ю. В. Зінько, О. О. Любіцева, Ю. Б. Миронов, Я. В. Олійник, М. Й. Рутинський та ін. Ними напрацьовані принципи формування концепцій в екотуризмі, пріоритети розвитку туристичної галузі України, суспільно-економічні чинники розвитку екологічного туризму, маркетинговий профіль екотуриста та інші аспекти.

Мета роботи полягає у вивченні стану розвитку екологічного (зеленого) туризму у світі, аналіз шляхів його сучасного розвитку, окреслення перспектив розвитку екологічного туризму в Україні та в Житомирській області, зокрема. Досягнення поставленої мети забезпечується виконанням наступних завдань:

- розкрити зміст, передумови та чинники розвитку екологічного (зеленого) туризму;
- дослідити роль екологічного (зеленого) туризму у стратегічному розвитку територіальних громад;
- оцінити ресурсний потенціал розвитку екологічного (зеленого) туризму в регіоні;
- проаналізувати стан організації та розвитку туризму в регіоні;
- показати стан туристичної інфраструктури в регіоні;
- розробити туристичний маршрут по Житомирській області.

Об'єктом дослідження є організаційно-економічні процеси дослідження розвитку екологічного (зеленого) туризму. Предметом дослідження є теоретичні, методологічні та практичні аспекти дослідження розвитку екологічного (зеленого) туризму України та Житомирській області.

Для розв'язання визначених завдань роботи, досягнення мети використовувалися наступні методи дослідження: загальнонаукові, спеціальні методи, зокрема, метод системного аналізу, причинно-наслідкового аналізу, порівняльного аналізу, структурного аналізу, узагальнення. Використовувався аналітичний та метод економіко-статистичного аналізу.

Інформаційною базою слугували: законодавчі та нормативно-правові акти України, що регламентують діяльність у галузі туризму, матеріали Державної служби статистики України, Головного управління статистики у Житомирській області, Управління культури та туризму і Управління екології та природних ресурсів Житомирської обласної військової адміністрації, праці вітчизняних та зарубіжних вчених з проблем дослідження екологічного туризму, матеріали науково-практичних конференцій, матеріали екологічного паспорту Житомирської області, дані всесвітньої мережі Інтернет.

Окремі положення кваліфікаційної роботи були апробовані опубліковані в матеріалах кафедрального круглого столу студентів та аспірантів «Туризм і молодь – 2023» (м. Полтава, ПУЕТ, 15 березня 2023 р.).

Структурно робота складається з двох розділів, вступу, висновків, переліку інформаційних джерел, додатків. У роботі налічується 15 рисунків, 7 таблиць, перелік інформаційних джерел налічує 52 найменування.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ

РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО (ЗЕЛЕНОГО) ТУРИЗМУ В РЕГІОНІ

1.1. Зміст, передумови та чинники розвитку екологічного (зеленого) туризму

За оцінками Генеральної Асамблеї ООН, Економічної і Соціальної Ради ООН і ВТО, туризм перетворюється на провідну галузь світової економіки. Будучи надзвичайно важливим інструментом у справі поліпшення економічного і соціального стану багатьох держав, та став важливим чинником розвитку національних економік держав світу.

Туризм сприяє розширенню міжнародних зв'язків, створенню робочих місць, становленню малого бізнесу, зростанню економіки країни в цілому. У свою чергу екологічний туризм сприяє охороні природної території, має позитивний вплив на екологічне просвітництво населення, виховує патріотизм і гордість за свою країну, сприяє гармонійному розвитку особистості та формуванню стійких навичок екологізберігаючої поведінки. Екологічний туризм – це напрямок туризму, що базується на максимізації використання природно-рекреаційних благ та ресурсів для екопросвітницької рекреаційної діяльності з мінімальним антропогенним впливом (дозволяється залишати тільки сліди, забирати з собою тільки фотографії).

Головними засадами розвитку екологічного туризму в Україні є 6 737 спеціально відведених територій та об'єктів природного заповідного фонду, загальна площа яких перевищує 2,35 млн. га, що становить понад 3,9% усієї площі держави. Приваблюють туристів також традиції української гостинності. Саме тому організація екотуристичного бізнесу є дуже перспективною для багатьох сільських місцевостей України як вагомий чинник та стимул їх

сталого розвитку.

Екологічний туризм, або екотуризм, – напрям туристичної індустрії, за яким здійснюється мандрівка до природоохоронних територій, недоторканих людиною або з найменшим впливом на довкілля.

Існує також чимала кількість інших визначень (що говорить про актуальність даного питання), проте саме їхні спільні риси дають змогу виділити основні принципи екотуризму, що їх підтримує більшість експертів у даній галузі. Саме дотримання цих принципів дає змогу виділити екотуризм серед інших видів туризму та зумовлює його соціальне значення.

Екологічний туризм в Україні можна організувати скрізь, де наявні природні й антропогенні об'єкти, що являють собою пізнавальний і виховний інтерес. Однак туристів приваблюють здебільшого ті території, де природне середовище порівняно мало змінене діяльністю людини, де наявні рідкісні або унікальні природні об'єкти. Екотуризм підвищує екологічну свідомість як туристів, так і місцевих мешканців, які, побачивши зацікавленість регіоном, починають більше цінувати природні багатства і брати участь в їх охороні.

Подорож до природних територій здійснюється порівняно невеликими групами. Мотивація туристів полягає у потребі спілкування з природою, прагненні отримати естетичне і моральне задоволення від неї, побачити унікальні ландшафти. Ще однією особливістю екотуризму є екологічна свідомість подорожуючих. Туристи готові на деякий час забути про переваги цивілізації, можливо, навіть тимчасово відмовитись від певних звичок заради підтримання довкілля у належному стані.

Крім того, екотуризм передбачає певну екологічну освіту в комплексі з глибоким пізнанням пам'яток природи, архітектури, культурних особливостей місцевого населення [9].

На даний момент екотуризм можна назвати досить молодим видом туризму, який лише розвивається, але нестримно набуває популярності. Із

кожним роком важливість і значущість екотуризму в житті кожної людини нестримно зростає, породжуючи надії на його перспективи, попит та велике майбутнє.

Екотуризм має на меті ознайомлення як з природними, так і з культурними пам'ятками, а також відвідування місць, де культурні пам'ятки невіддільні від навколишнього середовища. Він розрізняється за видами транспортування та за метою. Водночас під час подорожування туристи можуть мати на меті, з одного боку, отримання певних знань, а з іншого, – відпочинок на природі.

Туристи отримують від спілкування з природою певний фізичний, психологічний, інтелектуальний та емоційний запас міцності та здоров'я, а природа при цьому зазнає мінімальних оборотних впливів і втрат, місцеві мешканці отримують соціальні та економічні стимули до збереження природи та традиційного природокористування [8].

У статті 4 Закону України «Про туризм» зазначено, що залежно від категорії осіб, які здійснюють туристичні подорожі (поїздки, відвідування), їх цілей, об'єктів, що використовуються або відвідуються, чи інших ознак туризм поділяється на екологічний (зелений) та сільський [35].

Між сільським туризмом та екотуризмом часто проводять паралелі. Дійсно, обидві форми організації дозвілля відповідають критеріям сталого туризму і націлені на збереження природного середовища, розвиток традиційної етнокультури, сприяння традиційним формам агрогосподарювання та ремеслам місцевих громад.

Сільський туризм – це форма відпочинку в приватній садибі сільського господаря з широкими можливостями використання природного, матеріального і культурного потенціалу певного регіону. Організатором виступає сільська родина, яка надає власне житло та забезпечує продуктами харчування, виробленими в особистому селянському господарстві.

Екотуризм – вид сільського туризму, що передбачає відвідування туристами територій, що мають природничу, культурологічну, етнографічну цінність; екотуризм – це форма подорожі, сприятлива для навколишнього середовища. Вона відбувається на територіях, що мають природничу цінність (національні та ландшафтні парки). Синонімами поняття «екотуризм» є зелений туризм (green tourism), природничий туризм (nature tourism).

Виділяються такі форми екотуризму: активний екотуризм (піший, велосипедний, водний, кінний, рибальство), фауністичні та флористичні поїздки (орнітологічні поїздки, полювання, тематичні поїздки), культурологічні й етнографічні поїздки [3].

Окремі дослідники [49] терміном «екологічно-орієнтований туризм» розуміти сукупність усіх видів туризму, що здійснюються на принципах збереження/відновлення природного середовища та етно-культурної ідентичності населення (див. 1.1.1)

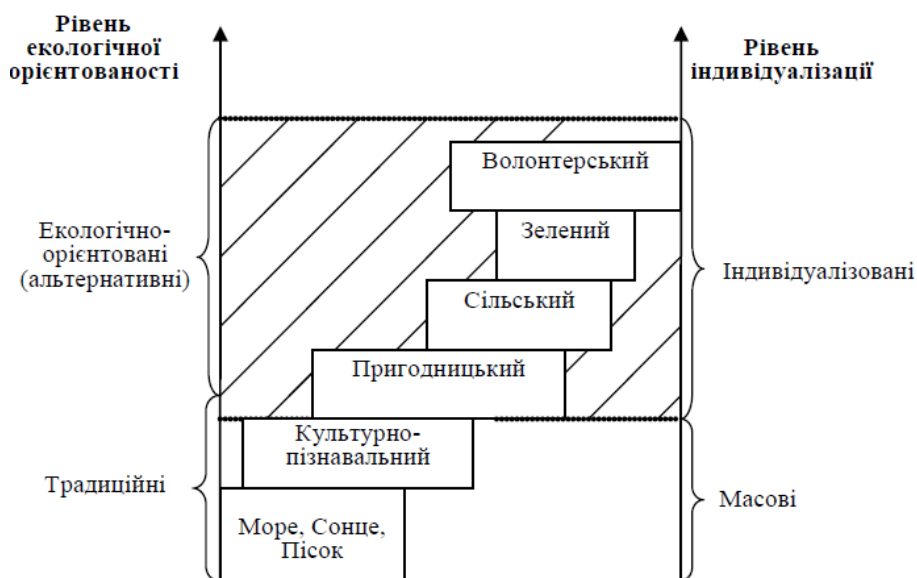

Рис. 1.1.1 Класифікація видів туризму по відношенню до природного середовища, за [49]

Іншими словами, сільський та екологічний туризм доповнюють один одного та дають можливість комплексного підходу до відпочинку на сільських і

заповідних територіях.

За метою та рівнем активності туристів зелений туризм має три різновиди:

- активно-спортивний – до нього відносяться кінні, піші, велосипедні маршрути, рафтинг, катання на гірських та бігових лижах, сноубордах, техніка подолання природних перешкод – скелелазіння, топографія та орієнтування у лісовій, гірській місцевостях, техніка в'язання вузлів;
- активно-навчальний – арт-тури (навчання народним ремеслам – живопис, гончарна справа, ковальство, різьблення по дереву, лозоплетіння та ін.), етно-тури (приготування місцевих страв та напоїв) та ін.;
- пасивний (лікувальний) – збирання ягід, трав, грибів, недовготривалі прогулянки, тематичні вечори, народні spa-процедури (глино- та апітерапія, фітотерапія та ін.).

Однак, ці види туризму відрізняються місцем та формою надання цих послуг (які, наприклад, можуть передбачати врахування критеріїв екологізації – екологічне маркування, екотехнології, екологічно чисті продукти, облаштування номерів, еко-маршрути, еко-мапи).

Поряд з поняттям «екологічний» зустрічається термін «сталий розвиток туризму», що багатьма вченими розглядається як перехід від моделі масового туризму до індивідуалізованого туристичного продукту, що зумовлено необхідністю змін у структурі туристичного ринку і внаслідок чого виникають нові види туризму. Ця модель є найбільш новітньою концепцією екологічно безпечного туризму. Найбільш радикальною у досліджуваному контексті є думка деяких науковців, які зазначають, що термін «екологічний» не передбачає присутності людини у цьому середовищі і безпосереднього втручання: як позитивного, так і негативного.

Екологічно-орієнтовані види туризму розрізняються за певними критеріями: рівень втручання людини у природне середовище, рівень

активності та програма дозвілля. При цьому вони мають такі спільні ознаки:

- 1) формування обізнаності споживачів про багатство місцевих ресурсів;
- 2) шанобливе та відповідальне ставлення до природного середовища;
- 3) мінімізація негативного впливу на середовище, а також його підтримка;
- 4) врахування потреб та інтересів туристів і місцевого населення та покращення їх добробуту;
- 5) створення відповідних умов для комфортного та цікавого відпочинку;
- 6) забезпечення економічних і соціальних результатів діяльності підприємства.

Таким чином, екологічний туризм – це популярний вид відпочинку переважно в сільській місцевості, ближче до первозданної природи, під час якого відпочиваючі мають можливість пізнавати природу, культуру та історію регіону відпочинку, займатися активним відпочинком в екологічно чистому довкіллі. Екотуризм надає можливість відпочити від метушні великого міста, забути про свої щоденні клопоти і насолоджуватися природою.

Обов'язковими рисами екотуризму мають бути:

- освітній складник, тобто ознайомлення з природними цінностями;
- природоохоронний складник, тобто безпосередня участь або внесок в охорону довкілля;
- соціальний складник, що передбачає участь в екотуристичній діяльності місцевих громад.

Екологічний туризм є ефективним засобом економічного і соціального відродження.

Індустрія екотуризму виконує важливі функції в розвитку господарського комплексу й економіки країни, регіону, області, оскільки:

- збільшує місцеві доходи; створює нові робочі місця; сприяє розвитку галузей, що орієнтовані на виробництво екотуристських послуг;

- розвиває соціальну і виробничу інфраструктури в туристських центрах; збільшує надходження до бюджету [4].

Сьогодні екотуризм є одним із небагатьох видів бізнесу, що найбільш динамічно розвивається.

Інтерес підприємців до екотуризму можна пояснити низкою факторів: для того щоб почати займатися екотуристським бізнесом, не потрібно великих фінансових вкладень; на ринку екотуристських послуг, незважаючи на конкуренцію, можуть успішно взаємодіяти як великі, так середні і малі компанії і фірми; екотуристський бізнес дає змогу швидко обертати капітал.

Зрозуміло, що для екотуризму важливі такі звичні фактори, як кількість подорожуючих, їх мотивація, проте вони не є вирішальними.

Говорячи про екотуризм, передусім необхідно задуматися про те, до яких наслідків для природи може призвести подорож. Результатом екотуризму має стати не тільки отримання туристом нових відомостей і вивчення оточуючих краєвидів, але й зміна ставлення до природи зі споживчого на дбайливе.

Сучасний екотуризм ще складно назвати повністю розвиненим. Здебільшого можна побачити успішну реалізацію на практиці окремих принципів екологічного туризму, проте підходів, повністю відповідних концепції екотуризму, сьогодні не дуже багато [8].

Екологічний туризм має великі перспективи розвитку за допомогою системи стимулювання інших галузей, передусім сільського господарства.

Доходи від туризму дають змогу ефективніше використовувати ресурси і застосовувати більш сучасні технології. Усе це дає значний імпульс для розвитку економіки та зростання добробуту місцевих жителів, особливо в районах, віддалених від індустріальних центрів, із традиційно низьким рівнем економічного розвитку.

Приплив доходів може викликати розвиток у бажаному напрямі. Економічні переваги, які отримують місцеві жителі від розвитку туризму,

будуть значною мірою залежати від повноти і різноманітності надання туристичних послуг. Слід ретельно продумувати ці аспекти під час організації економічних взаємодій на місцях.

Екотуризм буде позитивно впливати на розвиток сільської місцевості, зростання рівня життя селян; створення нових робочих місць для жителів приміських районів; сприяння розвитку інфраструктури регіонів; відродження культурних традицій українського народу; надасть нові робочі місця для сільських жителів. Самозайнятість населення сприятиме зниженню соціальної напруженості в регіоні, росту добробуту сільських жителів.

Отже, екологічні умови, річки, озера, ліси, збереження культурних традицій, історичні та археологічні пам'ятки України сприяють відпочинку на селі, перспективам його розвитку та виходу з кризової ситуації. Залучення туристів до відпочинку в сільській місцевості, пропаганда здорового способу життя, з одного боку, та розвиток малого підприємництва на селі, з іншого, призведуть до підвищення культурно-освітнього рівня сільського населення і примноження народних традицій.

Екологічний туризм дає можливість населенню диверсифікувати свою господарську діяльність, забезпечити підвищення соціально-економічного рівня життя та збільшити свої доходи.

За даними вільної енциклопедії екотуризм або екологічний туризм – тип туризму, що полягає у подорожах до природних недоторканих людиною та, часто, природоохоронних територій. Туристи намагаються не здійснювати значного впливу на територію. Екологічний туризм сприяє освіті туристів та дозволяє збирати гроші на заходи зі збереження території, допомагає розвитку ізольованих поселень. Розвиток екотуризму часто розглядається як важливий засіб збереження навколишнього середовища для майбутніх поколінь.

Специфічною особливістю екологічного туризму є те, що серед організацій та закладів, що створюють та розроблюють екотуристичний

продукт, значна роль належить природоохоронним та екоосвітнім організаціям, що не є турагентами та туроператорами [9]. Екологічний туризм забезпечує відновлення життєвих сил людини і раціональне використання вільного часу. Через атрактивність елементів природного середовища екологічний туризм забезпечує розмаїття вражень, контрастну зміну обстановки і видів діяльності, ефективно сприяє послабленню нервового напруження та емоційному розвантаженню. Перебування у природному середовищі відновлює регулятивні та адаптаційні механізми людського організму, посилює його імунітет.

Значною є роль екологічний туризм у розвитку особистості – підвищення інтелектуального рівня відпочиваючих та туристів через реалізацію пізнавальних потреб у процесі їх самостійного проходження екологічними стежками та маршрутами, а також участь у спеціально розроблених еколого-освітніх, культурно-пізнавальних, екотренінгових та інших програмах. У процесі спілкування з природним середовищем на екотуристичних маршрутах та участі в екологічних програмах відбувається формування стійких навичок екологозберігаючої поведінки та дбайливого ставлення людини не тільки до природи, а й до іншої людини, і в цьому полягає глибоке гуманістичне значення екотуризму [3].

З огляду на багатогранність функціональних властивостей екологічного туризму доречно їх формалізувати (рис. 1.1.2).

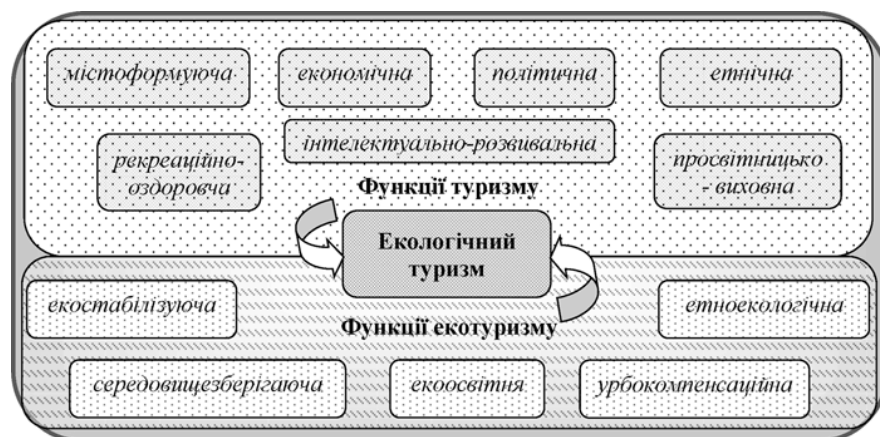

Рис. 1.1.2 Функції екологічного туризму, за [8].

До функцій туризму відносяться:

- містоформуюча – виникає в процесі туристичної урбанізації і розвитку міст;
- рекреаційно-оздоровча – пов'язана із задоволенням потреб відновлення фізичних і психічних сил та покращенням стану здоров'я в результаті туристичних виїздів;
- економічна – спрямована на ефективний сталий розвиток тих регіонів, де він здійснюється, інвестування в охорону та відтворення природного середовища;
- політична функція проявляється через формування туристичного іміджу країни;
- просвітницько-виховна – пов'язана з пізнанням навколишнього світу, набуттям туристичного досвіду та стимулюванням розвитку освіченості людини (туриста) в процесі туристичного виїзду;
- етнічна функція полягає у сприянні приїзду туристів (емігрантів або їх нащадків) до країни або місця проживання предків та ознайомлення з веденням побуту, місцевими звичаями [3].
- інтелектуально-розвивальна – реалізується у створенні умов для розвитку творчої, інтелектуально достатньої, свідомої людини через сполучення культурно-освітніх та духовно-естетичних аспектів туризму.

До функцій екологічного туризму слід віднести:

- екостабілізуючу функцію – проявляється у мінімізації шкоди, завданої природному середовищу, що не порушує екологічної стійкості середовища;
- середовищезберігаючу – полягає у застосуванні спеціальних еколого-туристичних технологій збереження первісного стану навколишнього середовища, участі туристів і туроператорів у програмах та заходах із захисту навколишнього середовища;
- екоосвітню – передбачає використання в екотурі елементів екологічної

освіти та просвіти (пізнання природи, отримання туристами нових знань, навичок та вмінь у спілкуванні з природою);

- етноекологічну функцію, що стимулює повагу туристів до інтересів місцевих мешканців, шанобливе ставлення до етнокультурного середовища, збереження та відтворення етнокультурних традицій, традиційних систем природокористування (етноприродокористування) та охорони природи [4];

- урбокомпенсаційну, яка врівноважує та пом'якшує процес зростання значення міст в розвитку суспільства, гармонізує відносини між природою, суспільством і економікою.

Потрібно наголосити, що інтегруючи урбокомпенсаційні, рекреаційні, середовищезберігаючі, інтелектуально-розвивальні, екопросвітницькі, екоосвітні, виховні та гуманістичні функції екологічний туризм виявляє свій незаперечний економічний зміст через відновлення і зміцнення трудового потенціалу людини, що є головною умовою її активної та продуктивної участі в економічному житті суспільства. Екотуризм сьогодні – це не тільки відпочинок. Даний вид туризму повинен бути:

- заснованим на використанні методів зберігання природних ресурсів;
- націленим на збереження місцевого соціокультурного середовища;
- нешкідливим для навколишнього середовища;
- націленим на екологічну освіту та просвітництво;
- економічно ефективним та таким, що забезпечує сталий розвиток районів, де він здійснюється [4].

Все різноманіття видів екологічного туризму доцільно розділити на два основних типи:

1. Екотуризм в межах природних територій з особливим охоронним статусом (акваторій) – це класичний напрям в екотуризмі. Відповідні тури відносяться до екотуру у вузькому значенні цього терміна, їх можна віднести до «австралійської» моделі екотуризму;

2. Екотуризм поза межами територій з особливим охоронним статусом (акваторій) – до цього типу турів можна віднести дуже широкий спектр видів екологічно орієнтованого туризму, починаючи від агротуризму і аж до круїзу на комфортабельному лайнері. Цю групу екотурів можна віднести до «німецької» або до «західноєвропейської» моделі.

Щодо «австралійської» моделі екотуризму, то вона привертає увагу тих туристів, яких турбують проблеми екології. Екотуристи мають на меті волонтерську роботу та інші активні заходи зі збереження навколишнього середовища, а також навчальні програми, що допомагають зменшувати негативні аспекти впливу людини на природу [8].

На туристичний потенціал впливають різні групи чинників, які прямо чи опосередковано формують середовище для розвитку туризму або ж навпаки стримують діяльність суб'єктів туристичної сфери. На макрорівні держава проводить свій вплив через економіку, політику і законодавство (створення сприятливої податкової бази, залучення інвесторів, оголошення туризму пріоритетним напрямком розвитку, затвердження законів та програм регіонального розвитку у сфері туризму). На мікрорівні туристичний потенціал знаходиться під впливом споживачів, які купують або ж відмовляються від туристичного продукту на основі отриманих доходів, рівня освіченості і бажання витратити кошти на подорожі та рекреаційно-оздоровчі заходи. Також потрібно приділити увагу до формування і стимулювання попиту через засоби маркетингу. Окремо потрібно виділити рівень суб'єктів туристичної сфери, де вагомими важелями розвитку виступають конкуренція як засіб стимулювання вдосконалення діяльності підприємств та бенчмаркінг як інструмент запозичення і втілення досвіду. Розвиненість туристичного потенціалу залежить також від багатьох інших факторів: природно-екологічних, психологічних, соціально-демографічних, культурних, технологічних умов, наявності дестинацій, розвиненості інфраструктури, фінансової доступності

територій туристичної рецепції тощо (рис. 1.1.2).

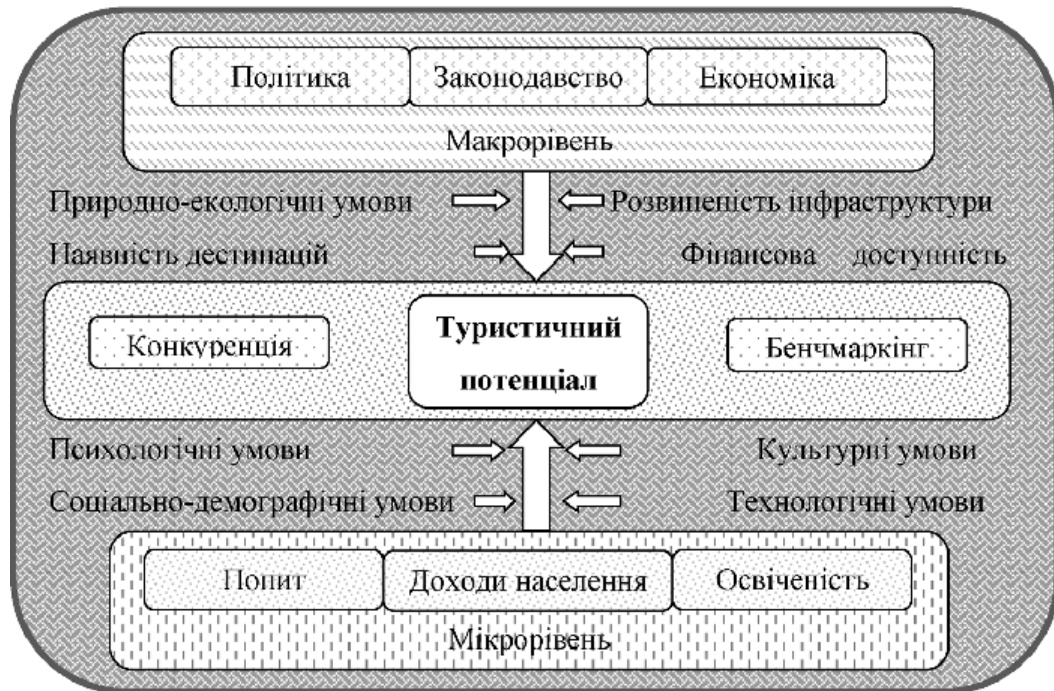

Рис. 1.1.3 Основні детермінанти розвиненості туристичного потенціалу, за [32]

Необхідність розвитку екологічного туризму в Україні обумовлена не тільки економічними факторами – створенням нових робочих місць, розвитком місцевих громад у віддалених регіонах (маються на увазі спустошені села), а й соціальними потребами – прагненням населення до більш цілісного і системного підходу до проблем охорони здоров'я та використання вільного часу. За даними експертів Всесвітньої туристичної організації екологічний туризм за останні десять років стає найбільш популярним і є одним з інструментів сталого розвитку будь-якої держави.

Україна має великі можливості для розвитку екологічного туризму. Основний потенціал складають унікальні природні умови і ландшафти в центральній частині східної Європи, численні природні, історичні пам'ятки, культурна та етнічна спадщина народів, що населяли територію країни в різні історичні періоди. В даний час в Україні спостерігається зародження

екотуризму, він неспішним кроком починає входити в моду. Попит на нього існує не тільки з боку іноземців, а й наших співвітчизників, велика кількість туристичних фірми почали здійснювати свою діяльність в цьому напрямку і пропонувати клієнтам відпочинок в екологічно чистих куточках України.

В Україні найбільш перспективним можна вважати розвиток сільського туризму (green rural tourism), або агротуризму (agrotourism, farm tourism), як різновиду екологічного туризму. Розвиток саме цих різновидів туризму дозволить вирішити деякі наболілі проблеми села, зокрема підвищити рівень зайнятості сільських жителів, збільшити рівень їх доходів, покращити благоустрій сільських територій та інфраструктури села, відродити місцеві народні звичаї, традиції [48].

Потенціал екологічного туризму практично необмежений, проте для його становлення і розвитку потрібні капіталовкладення і витрати. Створення інфраструктури для екологічного туризму дозволить забезпечити доступність унікальних куточків природи для туристів. Необхідно забезпечити умови для залучення інвестицій і приватного капіталу з метою реалізації проектів по розвитку об'єктів екологічного туризму, таких як формування туристичних кластерів («Кам'янець», «Південне туристичне кільце»), створення гірськолижного курорту Буковель в Івано-Франківській області та інших. Успішний розвиток екотуризму не тільки позитивно впливає на стан навколишнього середовища, але й сприяє активізації економічної діяльності, є джерелом поширення знань про культуру та природну красу певної території.

У наступному підрозділі буде розглянуто зміст індустріального туризму та його види.

1.2. Роль екологічного (зеленого) туризму у стратегічному розвитку територіальних громад

Процес децентралізації влади, що розпочався в Україні у 2014 р., призвів до утворення великої кількості територіальних громад. Наразі існує необхідність розробки стратегії розвитку для кожної територіальної громади, адже формування стратегічного бачення та стратегічних цілей є основою для подальшого успішного розвитку громади. Стратегічний план розвитку територіальної громади дозволить реалізувати принципово новий етап планування та управління економічним розвитком території. Зелений туризм посідає значне місце у стратегічному розвитку селищних та сільських територіальних громад, так як надає можливість створити не лише комфортні місця для відпочинку у своїй громаді, але й нові робочі місця завдяки розвитку підприємницької діяльності. Крім того, цей вид туризму дозволяє швидко залучити інвесторів.

Станом на 01.01.2022 в Україні утворено 1469 громад. Розподіл громад за областями країни наведено на рис. 1.2.1. Кожній територіальній громаді України потрібен чіткий план розвитку, особливо це стосується селищних та сільських громад, які досить часто відчують нестачу фінансування, а її жителі – нестачу інфраструктурного забезпечення. Розробка стратегій розвитку територіальних одиниць займає окреме місце у стратегічному плануванні.

Побудова стратегії розвитку території – надскладна задача, вона є складнішою за побудову стратегії розвитку будь-якого великого підприємства. Така складність пояснюється тим, що стратегічне планування окремої території є довготривалим та творчим процесом із визначеним алгоритмом дій, що має на меті вирішення питання забезпечення сталого розвитку територіальної одиниці, зокрема територіальної громади.

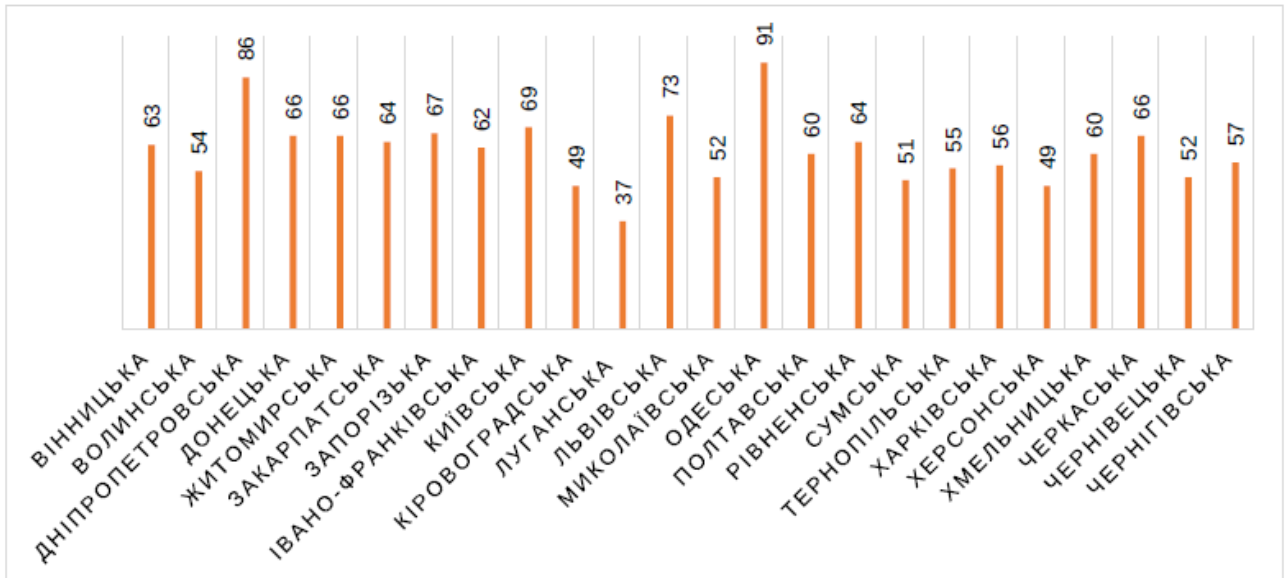

Рис. 1.2.1 Розподіл громад за областями країни станом на 01.01.22 [21]

Територіальна громада є досить специфічним об'єктом стратегічного планування. У процесі підготовки плану стратегії розвитку територіальної громади досвідчені та компетентні фахівці розробляють програму соціально-економічного розвитку громади. Ця програма по своїй суті є системою найважливіших проблем та перспектив соціально-економічного розвитку ОТГ, а також дієвих шляхів вирішення визначених проблем та втілення вказаних перспектив. На початку стратегічного планування формулюється стратегічне бачення громади, приклад якого наведено на рис. 1.2.2.

*** сільська ОТГ *** району *** області – економічно- спроможна, інвестиційно приваблива територія.
Комфортна, сучасна громада
Центр “зеленого” туризму

Рис. 1.2.2 Приклад стратегічного бачення сільської територіальної громади, складено за [25]

Стратегічні цілі, у свою чергу, мають давати відповідь на питання, що саме необхідно зробити, щоб досягнути стратегічного бачення розвитку громади. Наступним кроком стратегічного планування досліджуваної громади є деталізація оперативних цілей її діяльності.

Сільські територіальні громади потерпають від багатьох проблем, зокрема, проблем з освітою. Швидкі темпи урбанізації породили величезну кількість малокомплектних шкіл у селах та селищах країни [17]. Наразі, освіта є найбільш витратною статтею бюджету сільських та селищних громад. Незважаючи на величезні витрати на фінансування освіти в сільських територіальних громадах, там спостерігаються дефіцит кадрового потенціалу та низка якості надання освітніх послуг.

Вважаємо, що саме пріоритетність розвитку сільського зеленого туризму в Україні зумовлюється нагальною необхідністю невідкладного розв'язання усіх соціально-економічних проблем сучасного села, у тому числі, освітянських. За роки незалежності України в сільській місцевості спостерігається зменшення населення, зростання безробіття, масова міграція, відтік молоді, старіння населення.

У світі сільський зелений туризм розглядається як альтернатива сільському господарству за розмірами отриманих прибутків. До того ж, розвиток інфраструктури сільського туризму не вимагає таких значних капіталовкладень, як інші види туризму і може здійснюватися за рахунок коштів самих селян без додаткових інвестицій. Скорочення міграції з сіл до міст надасть змогу заощадити значні фінансові й матеріальні ресурси, адже, за підрахунками експертів Європейського банку реконструкції та розвитку, облаштування в місті вихідця з сільської місцевості в 20 разів дорожче, ніж створення умов для його життя і роботи в селі.

Задля досягнення стратегічної цілі «Громада – центр зеленого туризму» розробникам стратегії слід визначити оперативні цілі. Приклад оперативних цілей стратегічної цілі «Громада – центр зеленого туризму» наведено на рис. 1.2.3.

Кожна оперативна ціль при розробці стратегії розвитку громади має бути детально уточнена оперативними завданнями. Серед тактичних задач

оперативної цілі «Формування туристичного сервісу» можна назвати:

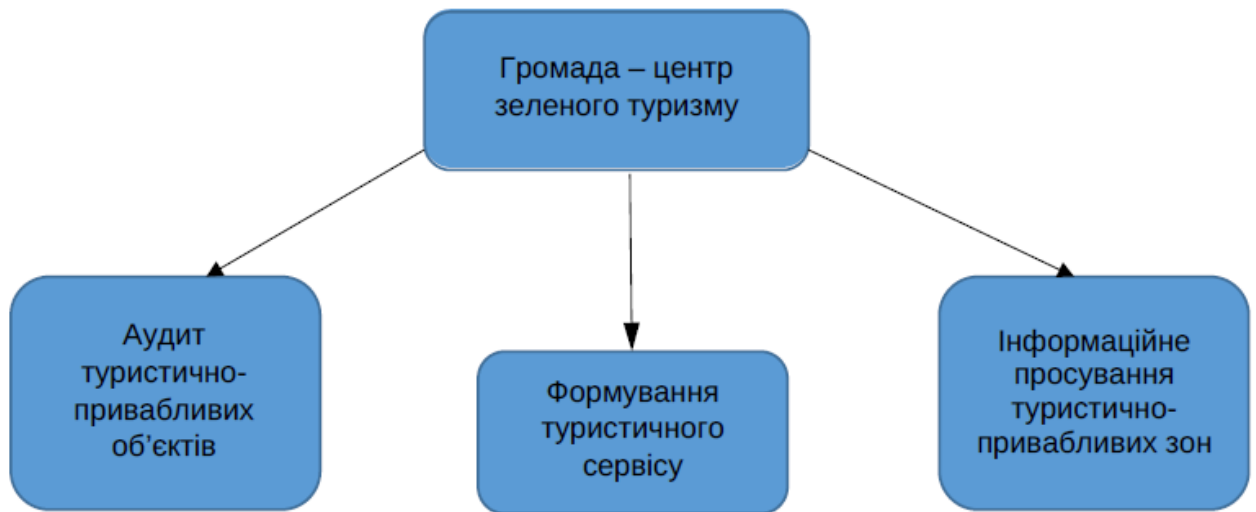

Рис. 1.2.3 Оперативні цілі стратегічної мети “Громада – центр зеленого туризму”, складено за [25]

- створення мережі готелів (міні-готелів, хостелів);
- створення екологічних майданчиків;
- відкриття баз відпочинку;
- створення служби таксі;
- розробка туристичного маршруту.

Оперативними цілями тактичної задачі «Інформаційне просування туристично-привабливих зон» можуть бути:

- просування туристичних продуктів громади через соціальні мережі та ЗМІ;
- участь у туристичних виставках;
- створення окремої сторінки на офіційному веб-сайті громади, яка присвячена туристично-привабливим об'єктам.

Розвиток сільського зеленого туризму в об'єднаних територіальних громадах спонукає до покращання благоустрою сільських садиб, вулиць і сіл загалом; стимулює розвиток соціальної інфраструктури. Звичайно, спочатку приймання і

обслуговування відпочиваючих відбувається на базі наявного житлового фонду з використанням місцевих рекреаційних та інфраструктурних ресурсів. Але з надходженням коштів від цієї діяльності ті, хто нею займається, починають робити вкладення у поліпшення комунального облаштування житла, вулиць; об'єднаними зусиллями добиваються зміни на краще сфери обслуговування. Водночас це є вагомим внеском у розвиток села, яке входить в територіальну громаду. І, головне, сільський зелений туризм, покликаний збільшити надходження до бюджету громади та, тим самим, досягнути однієї з головних стратегічних цілей для кожної громади – сучасна, комфортна громада, громада – для її мешканців.

Аналізуючи вищенаведені пріоритети розвитку, можна зробити висновок, що стратегічний розвиток сільських громад та їх спроможність на пряму залежить від розвитку зеленого туризму. Спроможні сільські громади із розвинутим зеленим туризмом мають стати базовим елементом ефективної економічної систем. З одного боку, це сприяє активізації малозабезпечених верств населення, які можуть розраховувати на відносно дешевий відпочинок, а з іншого – розвитку селянських господарств, які надають послуги сільського зеленого туризму та створенню нових підприємства. Це також дозволить залучати вітчизняні та іноземні інвестиції, реалізовувати нові проекти, що забезпечить значні додаткові надходження до бюджету сільської територіальної громади та дозволить вирішити багато проблем, зокрема, із достатнім фінансуванням освіти у громадах.

У наступному розділі буде проаналізована оцінка ресурсного потенціалу екологічного туризму у Житомирському регіоні.

1.3. Оцінка ресурсного потенціалу розвитку екологічного туризму в регіоні

Метою екологічного туризму є не тільки повідомлення туристам певного обсягу знань про закономірності функціонування природних (або штучних) екосистем, але й виховання навичок дбайливого ставлення до довкілля, формування свідомої мотивації до здорового способу життя. Пропаганда правил поведінки у світі, що нас оточує, має не просто засвоюватись, а перетворюватись на норму життя; заклики до охорони довкілля – реалізуватись у раціональне природокористування шляхом створення нових (альтернативних) та вдосконалення вже існуючих виробничих процесів, давати поштовх впровадженню екологічно розумних технологій.

Забезпеченість природно-рекреаційним потенціалом (ПРП) для Житомирської області (у тисячах гектарів): потреба у рекреаційних територіях – 77,4; природно-рекреаційний потенціал – 316,0; землі рекреаційного призначення – 80,3. Забезпеченість мінеральними водами (у м³/особу) та лікувальними грязями автор оцінює у 0,059 та 0,008 м³/особу відповідно, а частку природно-рекреаційного потенціалу Житомирщини в ПРП регіону вона визначає у 9,01% [47, с. 181]. За оцінкою д. е. н., проф. Куценко (2010) рівень концентрації природно-рекреаційного потенціалу області складає: 10,569 (на 1000 км²), 0,235 (на 1 тис. жителів) і 12,339 (на 1 тис. рекреантів). Відповідні показники концентрації земельних рекреаційних ресурсів (тобто земель рекреаційного призначення): 2,686; 0,060 та 3,135 [24, с. 5]. На наш погляд, Житомирська область має перспективи для формування власного турпродукту в різних видах туризму, в тому числі: активному, пізнавальному, екологічному, подієвому (фестивальному), етнографічному, агротуризмі (сільському зеленому).

Основними напрямками діяльності в секторі екотуризму є: [32].

Природознавчий (або природно-пізнавальний) туризм вважають сьогодні основним та найбільш масштабним напрямком екотуризму. Він базується на потребі людей одержувати цікаву інформацію про природу під час спілкування з нею. До цього напрямку туристичної діяльності слід віднести: 1) програми, які пропонують туристам національні парки та інші природні території, що охороняються; 2) програми під загальною назвою «тури з натуралістом»; 3) тури волонтерських рухів, так звані «канікули помічників-добровольців»; 4) діловий туризм, в тому числі науковий, з питань охорони довкілля.

Зауважимо, що «тури з натуралістом» – це, як правило, ботанічні, зоологічні, геологічні, палеонтологічні подорожі, у проведенні яких безпосередню участь беруть спеціалісти: ботаніки, зоологи, орнітологи та інші. Тури, що проходять під егідою волонтерського руху, різні не лише за змістом, але й по суті. Частина з них, яка розрахована переважно на студентів, передбачає участь туристів у наукових експедиціях як помічників – це дає хорошу практику майбутнім спеціалістам.

Зовсім іншими за своєю спрямованістю є тури, що являють собою подорожі, які організують туристичні клуби або організації, що опікуються питаннями охорони природи. Відомі акції цього напрямку – міжнародні експедиції на Еверест та на Тропу Інків з метою прибирання сміття, яке залишили тут туристи. Фактично це вже інший вид екологічного туризму – реабілітаційний туризм – напрямок, обов'язковою умовою якого є участь туристів у практичних природоохоронних діях, проведення акцій на захист природи тощо. Це може бути і подорож до місць з напруженою або критичною екологічною ситуацією, яка має на меті реалізацію заходів з підвищення якості навколишнього середовища, наприклад, відтворення ландшафтного різноманіття, просто участь у посадці дерев чи будівництві протиерозійних споруд, або знищенні стихійних сміттєзвалищ.

Реабілітаційний туризм реалізує найважливіший принцип еколого-туристичної діяльності: екотуризм повинен сприяти не лише збереженню але й покращенню стану природних територій, які використовують для рекреації. В якості прикладів можна навести реабілітаційні програми насадження мангрових дерев у Таїланді, відновлення лісів у Норвегії, створення Зеленого поясу в країнах Африки на півдні Сахари.

Еколого-етнографічний туризм теж набуває останнім часом популярності. В основі його лежить бажання людей ознайомитись з побутом і традиціями аборигенів, які протягом тисяч років живуть у злагоді з природою, не виснажуючи природних ресурсів. Вважають, що рушійною силою цього виду екотуризму є, з одного боку, «генетична пам'ять людства», з іншого – розуміння того факту, що етнічне різноманіття нашої планети скорочується ще більшими темпами, ніж навіть біологічне різноманіття.

Новим позитивним явищем є прагнення не лише до активного відпочинку і естетичної насолоди від спілкування з природою, але й свідоме бажання брати безпосередню участь у покращенні стану навколишнього природного середовища. Екотуристи – люди свідомі, підготовлені, з високою культурою, які дбайливо ставляться до довкілля. Їх не так багато та й подорожують вони невеликими групами. Це не еліта, а авангард туризму. Позитивні прогнози експертів щодо розвитку екотуризму в Австрії, Швейцарії та ін. країнах Європи базуються на тому, що обсяг подорожей у цій сфері зростатиме, насамперед, завдяки: зростанню екологічних проблем у країнах, що забезпечують потоки туристів (так звані «країни-донори»); збільшенню кількості туристів за рахунок дітей, яким прищеплюють свідоме ставлення до проблем охорони природи; тим зусиллям, які прикладають для розвитку екологічного туризму країни, що приймають туристів («країни-реципієнти»).

Справжньою окрасою півночі області є Словечансько-Овруцький кряж (висотою до 316 м над р. м.). На території Овруцького та Олевського районів, у

межиріччя річки Уборть та її притоки – Болотниці, розташований Поліський природний заповідник площею 20104 га (площа його охоронної зони становить 14146 га). Крім того, наявні 95 заказників загальнодержавного і місцевого значення. Вони мають різноманітне спрямування, наприклад: Городницький – ботанічний заказник, а Часниківський – орнітологічний; Забарський та Дідове озеро – гідрологічні, Кутне та Козява – загальнозоологічні, Плотниця та Поясківський – лісові тощо. Досить багато й інших природних об'єктів, що охороняються законом. З 27-ми парків-пам'яток садово-паркового мистецтва 5 мають загальнодержавне значення: Івницький, Верхівнянський, Трощанський, Городницький та Верхівнянський. Пам'яток природи відповідно – 2 загальнодержавного та 18 місцевого значення. Це може слугувати досить потужною базою для розвитку екологічного туризму. Річки Тетерів, Случ, Уборть та деякі їх притоки дають можливість розвивати водний туризм – переважно сплав на байдарках, катамаранах, надувних човнах (рафтинг). Ще у радянські часи користувались популярністю категорійні маршрути «По Случі від Мирополя до Сарн» (II категорії складності) та «По Случі, Горині і Прип'яті» (I к.с.) [15].

Сплавлились туристи й по Уборті в Прип'ять. Тетерів був не таким популярним через велику кількість гребель, отже і обносів, а крім того, через дуже велику заселеність берегів. Проте після аварії на ЧАЕС маршрути, як пішохідні, так і водні, було скасовано. Частково це пов'язано із перебільшенням реальної загрози для туристів, обумовленої радіоактивним забрудненням. Адже нетривале перебування на територіях, які мають статус таких, що постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, розташованих за межами зони відчуження та зони безумовного (обов'язкового) відселення, суттєвої загрози для здоров'я звичайно не становить. При тривалому вживанні грибів, ягід, а в деяких селах і молока, дійсно може спостерігатись шкідливий вплив на здоров'я, викликаний радіоактивним забрудненням місцевості. Тож

треба дотримуватись рекомендацій фахівців, щоб звести ризик до мінімуму. Береги багатьох річок скелясті – це дає змогу проводити тренування і змагання скелелазам. Досить популярним і не тільки на Україні є скеледром поблизу села Дениші на березі р. Тетерів. На Житомирщині зростає 147 видів рідкісних рослин, з яких 74 занесені до Червоної Книги України, 13 видів підлягають особливій охороні за Бернською Конвенцією, 4 види занесені до Європейського Червоного списку видів, які зникають у всесвітньому масштабі, та 64 регіонально рідкісні види [27, с. 34].

Щодо України, слід зауважити, що словосполучення «екологічний туризм» у туристичній практиці вживають не завжди коректно: звичайно так називають тури природничого активного туризму, які по суті не мають екологічного наповнення; іншою протилежною тенденцією є звуження поняття екологічного туризму лише до турів із відвідуванням територій ПЗФ. Заради справедливості слід зауважити, що не всі погоджуються з необхідністю розвитку екотуризму. В якості аргументів «проти» найчастіше наводять такі: екотуризм – це мода, яка швидко мине; додаткова вартість екологічного туризму зменшує величину туристського потоку; небажання туристів виконувати вимоги, пов'язані з охороною довкілля (навколишнього середовища), теж зменшить кількість потенційних екотуристів.

Щодо нашої країни, то поняття «зелений» асоціюється звичайно не з екологічним а з сільським туризмом. У сфері сільського зеленого туризму (СЗТ) запроваджена категоризація об'єктів за «Програмою добровільної категоризації у сфері СЗТ «Українська гостинна садиба (УГС)» [11]. В Житомирській області 4 об'єкта СЗТ отримали категорії: два з них – найвищу третю категорію (Історико-культурний комплекс «Замок Радомисль» і «Володимирська садиба») та 2 – базову категорію (культурно-мистецький центр «Поліська хата» і база відпочинку «Хуторок Чудодієво») [12]. Культурно-мистецький центр «Поліська хата» розташований у

Коростишівському районі на відстані 50 км від обласного центру. Він був створений завдяки, насамперед, художникам Ю. Камишному та І. Величко. Будівля, відновлена волонтерами, та оздоблена відповідно до кінця XIX ст., являє собою типову «довгу хату», характерну для цієї території. Це однорядна забудова погонного типу, яка крім власне житлового приміщення (кімнати), включає комору, сіни та прибудований хлів. Протягом усього року тут можуть переночувати до шести осіб. Крім того, у с. Городському досліджено поселення трипільської культури та три давньоруських городища – залишки згаданого в літопису під 1257 роком міста Городеска [13]. Мальовничі околиці дають можливість організовувати піші й велосипедні екскурсії, поїздки на возі та санях. Проте головною метою є підтримка народних традицій та звичаїв – проведення хліборобських свят у період з травня по жовтень. Сукупність цих заходів позиціонується як етнофестиваль «Житичі». Фестиваль складається з декількох окремих свят, пов'язаних між собою однією ідеєю – збереження «старих добрих» хліборобських традицій. Свята проводяться в залежності від певної пори дозрівання хлібних культур: «Юрія – покровителя хліборобів», зажинки, обжинки, свято врожаю, «Покрова». Усіх цікавих заходів центру не перелічити: «Різдвяні вечорниці у «Поліській хаті», свято Меланки тощо. Протягом фестивалю організовуються ярмарки, виступи фольклорних та аматорських колективів, професійних артистів, розваги для дітей та дорослих. В «Поліській хаті» відбуваються інтегровані уроки (література, народознавство, історія, образотворче мистецтво, трудове навчання, музика, фізична культура) для школярів, майстер-класи з декоративно-ужиткового мистецтва. Ці заходи спрямовані на відродження давніх поліських традицій, формування національної свідомості та любові до свого народу [14]. Культурно-мистецький центр «Поліська хата» створює виняткові можливості не лише для покращення рівня надання туристичних послуг у сфері СЗТ, але й виконує пізнавально-виховну функцію, сприяє формуванню патріотизму на базі традицій і звичаїв

українського народу.

«Володимирська садиба» розташована в с. Привороття і поєднує комфорт і природні ресурси Брусилівського району. «Хуторок Чудодієво» розташований в с. Вишпіль Черняхівського району у віддалені від великих поселень і доріг, в одному із найбільш живописних регіонів Полісся. База відпочинку пропонує рекреантам російську баню, риболовлю, колибу, футбольні та волейбольні майданчики, оздоровчий відпочинок на пасіці «Пчеландія». В «Чудодієво» влаштовують різні обрядові святкування, зокрема, хрещенські купання, масляна.

Історико-культурний центр «Замок Радомисль» включає відроджену папірню, музей домашньої ікони з експозицією «Душа України», що нараховує більше 5000 ікон 17-20 століття, ландшафтний парк, концертну залу, середньовічну трапезну, гостьові келії. Екологічний туризм на Житомирщині розвивається, на жаль, переважно, в реабілітаційному напрямку. Певні зусилля до цього доклали викладачі та студенти екологічного факультету Житомирського національного агроекологічного університету, які запровадили «Екологічний патруль».

На території Житомирської області налічується 4 категоризовані об'єкти сільського зеленого туризму, що недостатньо для аграрної області, яка має потужний рекреаційний потенціал завдяки гідрологічним, геологічним та біологічним ресурсам.

Станом на 01.01.2023 на території області розташовано два природні заповідники: Поліський природний заповідник та природний заповідник «Древлянський».

Поліський природний заповідник площею 20 104 га створено у 1968 році на території Коростенського (Олевський та Овруцький райони) району.

Найбільш типовий ландшафт представлений великими болотними масивами, сосновими лісами, унікальними водно-болотними угрупованнями.

Переважають соснові ліси, зокрема середньовікові та пристигаючі – зеленомошні, чорнишеві, лишайникові, сфагнові, а також березово-соснові.

У заповіднику охороняється 45 видів ссавців, 195 – птахів, 11 – земноводних, 7 – плазунів, близько 1000 – комах та 19 видів риб.

Флора має бореальний та неморальний характер і включає 607 видів вищих рослин, 139 – мохів та 149 лишайників, десятки видів грибів і водоростей.

Таблиця 1.3.1

Структура природно-заповідного фонду житомирської області, за [11]

Назва категорії заповідності	Кількість об'єктів, шт.	Площа, га
1 Території та об'єкти природно-заповідного фонду загальнодержавного значення		
Національні природні парки	-	-
Природні заповідники	2	50976,84
Біосферні заповідники	-	-
Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва	5	119,8
Заказники	10	6757,0
Пам'ятки природи	2	51,0
Ботанічні сади	1	35,4
Зоопарки	-	-
Дендропарки	-	-
Разом:	20	57940,04
2 Території та об'єкти природно-заповідного фонду місцевого значення		
Заповідні урочища	-	-
Заказники	186	83750,1351
Пам'ятки природи	41	221,6
Ботанічні сади	-	-
Зоопарки	-	-
Дендропарки	3	14,9
Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва	18	228,6748
Регіональні ландшафтні парки	-	-
Разом:	248	84215,3099
Разом по природно-заповідному фонду області:	268	142155,3499

Указом Президента України від 11.12.2009 №1038/2009 «Про створення природного заповідника «Древлянський» на території Коростенського

(Народицького) району створено природний заповідник «Древлянський», площею – 30872,84 га.

З метою розширення мережі територій та об'єктів природно-заповідного фонду та забезпечення збереження біорізноманіття у 2022 році рішенням дванадцятої сесії Житомирської обласної ради VIII скликання від 07.12.2022 №474 оголошені нові об'єкти природно-заповідного фонду місцевого значення, а саме:

- 1) ландшафтний заказник місцевого значення «Любарський» площею 159,2611 га;
- 2) ландшафтний заказник місцевого значення «Трощанський» площею 105,1864 га;
- 3) лісовий заказник місцевого значення «Урочище Зікове» площею 227,8 га;
- 4) лісовий заказник місцевого значення «Мокренський» площею 56,1 га;
- 5) ботанічна пам'ятка природи місцевого значення «Поліський дуб» площею 0,01 га.

Як показано в табл. 1.3.1, у 2022 році (станом на 01.01.2023 р.) площу природно-заповідного фонду області збільшено на 548,3575 га.

Відповідно до Закону України “Про природно-заповідний фонд України” природно-заповідний фонд становлять ділянки суші і водного простору, природні комплекси та об'єкти яких мають особливу природоохоронну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність і виділені з метою збереження природної різноманітності ландшафтів, генофонду тваринного і рослинного світу, підтримання загального екологічного балансу та забезпечення фонового моніторингу навколишнього природного середовища. Крім того, Закон визначає, що території та об'єкти ПЗФ поділяються на природні території та об'єкти, а саме:

- природні заповідники, біосферні заповідники, національні природні

парки, регіональні ландшафтні парки, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища;

- штучно створені об'єкти – ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва.

На сьогодні на території області налічується 268 об'єктів природно-заповідного фонду загальною площею 142155,3499 га, відсоток заповідності становить 4,75%.

Рис.1.3.2 Ландшафтний заказник місцевого значення «Зелена лагуна», за [11]

Станом на 01.01.2022 р. до складу природно-заповідного фонду Житомирської області входить 263 об'єкти загальною площею 141606,9924 га, з них загальнодержавного значення – 20 об'єктів загальною площею 57940,04 га та місцевого значення – 243 об'єкти загальною площею 83666,9524 га. Відсоток заповідності становить 4,75 %.

Природно-заповідний фонд області має таку структуру:

- природні заповідники – 2, площа – 50976,84 га;
- заказники загальнодержавного значення – 10, площа - 6757 га;
- заказники місцевого значення – 182, площа – 83201,7876 га;
- пам'ятки природи загальнодержавного значення – 2, площа – 51 га;
- пам'ятки природи місцевого значення – 40, площа - 221,59 га;

- ботанічні сади загальнодержавного значення – 1, площа – 35,4 га;
- дендрологічні парки місцевого значення – 3, площа – 14,9 га;
- парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення – 5, площа – 119,8 га;
- парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва місцевого значення – 18, площа – 228,6748 га.

З метою розширення мережі територій та об'єктів природно-заповідного фонду та забезпечення збереження біорізноманіття у 2021 році рішенням четвертої сесії Житомирської обласної ради від 27.05.2021 оголошені нові та розширені межі існуючих об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення.

Тобто, екологічний туризм є новим позитивним явищем на початку ХХІ ст., що відповідає екологічним і соціальним вимогам сьогодення і майбутніх поколінь, сприяє захисту природи, підвищує рівень екологічної культури, виконує освітню, еколого-просвітницьку та виховну функції. Щодо справжнього екотуризму, то, вважаємо, що більшість туристів (відпочивальників) не готові до споживання екотуристичного продукту через: екологічну неосвіченість (відсутність біологічних і взагалі «природничих» знань); небажання витрачати власний час, зусилля (а тим більше кошти) на участь в екологічних акціях, природоохоронних справах; загальний низький рівень культури населення; відсутність кваліфікованих фахівців туристичного супроводу для цього сектору (екогідів); проте найсуттєвішою перепорою є те, що обмежений контингент туристів – потенційних споживачів такого турпродукту – не дозволяє плекати надію на одержання вагомих прибутків від екологічного туризму.

Як бачимо, Житомирська область має значний культурно-історичний та достатньо великий природно-туристичний потенціал, який ще недостатньо використовується в якості туристичних ресурсів, проте його можливо (і треба)

використовувати для організації туристичної діяльності. Географічне розташування області, різноманітність рослинного і тваринного світу, клімат і рельєф, геологічне і гідрологічне багатство дозволяють розвивати різні види пізнавального та активного туризму. Цьому сприяє й досить розвинена мережа автомобільних доріг та залізничних шляхів. Наявність великої польської діаспори в області та кордону з Білоруссю на півночі дає можливість для міжнародного співробітництва. Розвинене сільське господарство та наявний у сільській місцевості житловий фонд разом із скороченням робочих місць у галузі дає можливість для додаткового заробітку селянам, що надаватимуть послуги у сфері агротуризму. Найбільше шкодить розвитку туристичної діяльності на Житомирщині негативний імідж радіаційно забрудненої території, що склався після аварії на ЧАЕС.

Найбільш перспективними напрямками туристичної діяльності на Житомирщині слід вважати розвиток пізнавального (геологічного, ботанічного, орнітологічного), активного (пішохідного і водного), екологічного і агротуризму.

Наступним кроком передбачено дослідження довоєнного стану організації туристичної діяльності в регіоні.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПІСЛЯВОЄННОГО РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО (ЗЕЛЕНОГО) В ЖИТОМИРСЬКОМУ РЕГІОНІ

2.1. Організація туристичної діяльності в регіоні в довоєнний період

Після підписання Угоди про асоціацію з ЄС для України відкрились нові можливості та перспективи у розширенні такого важливого напрямку, як сільський зелений туризм. Його розвиток в державі нараховує уже близько 20 років. За цей час поняття «сільський зелений туризм» органічно вписалось у різні сфери суспільного життя: серед міських жителів та гостей України, які дедалі більше користуються гостинністю селян з метою відпочинку у сільській місцевості; у середовищі особистих селянських та фермерських господарств, які практикують надання відповідних послуг; у наукових колах, де досліджується і пропагується цей вид діяльності. Натомість для сільських територій в Україні це не так прибутково-комерційна діяльність, як соціально-економічне явище, що дає шанс відродити економіку села, зберегти його традиційні цінності та сільські громади.

Комітет Верховної Ради України з питань аграрної політики та земельних відносин на своєму засіданні 8 грудня 2015 р. розглянув проект закону «Про внесення змін до Закону України «Про особисте селянське господарство» щодо розвитку сільського зеленого туризму».

Послугами присадибного сільського зеленого туризму користуються переважно міські жителі середнього віку – від 25 до 45 років. Зазвичай вони мають власний бізнес, на відпочинок приїздять сім'ями. Їх приваблюють сільська тиша, мальовничі краєвиди, можливість пожити в сільській родині, налагодити контакти з новими людьми, споживати продукцію, яка вирощується в господарстві, познайомитися з традиціями та культурою певної місцевості.

Тільки один європейський ринок сільського зеленого туризму, за

оцінками Європейської Федерації Фермерського та Сільського Туризму (EuroGites), на сьогодні складає близько 2 млн. ліжко-місць. Український ринок потенційно здатний прийняти й розмістити на селі близько 150 тис. «зелених» туристів.

Сільське населення регіону здатне отримувати реальні доходи у сфері сільського зеленого туризму від таких видів діяльності, як:

- організація туристичних маршрутів;
- облаштування й експлуатація стоянок для туристів;
- робота гідом чи екскурсоводом;
- транспортне обслуговування туристів;
- егерська діяльність (полювання, аматорське та спортивне рибальство);
- прокат туристичного спорядження;
- послуги приймання та розміщення туристів;
- кулінарні послуги;
- підготовка культурних програм;
- народні промисли;
- виробництво та реалізація туристам екологічно чистих продуктів харчування тощо.

Офіційно в Житомирській області зареєстровано 30 зелених садиб. При цьому потенціал сільського зеленого туризму області використовується на 5-10%, хоча, за словами експертів, для громад зелений туризм наразі є одним із найпростіших способів поповнити бюджет громади.

Розвиток сільського зеленого туризму спонукає до покращення благоустрою сільських садиб, вулиць, в цілому сіл, а також стимулює розвиток соціальної інфраструктури.

Житомирщина є поліструктурним регіоном, якому імпонує збереження культурних звичаїв та традицій через пропагування сільського зеленого туризму.

Засновники екопростору «Тетерівський кіш», що знаходиться на березі річки Тетерів неподалеку від села Городське Коростишівського адміністративно-територіального району Житомирської області, подружжя пара Ірина та Сергій Шевченки щоліта, готові прийняти на відпочинок, оздоровлення, фізичне та духовне зміцнення дітей та цілі родини. Діти мають можливість поєднати змістовний літній відпочинок та навчання різьбленню у бувалих майстрів-скульпторів, козацькі тренування та забави, фольклорний спів; продемонструвати вміння дітей та дорослих ходити по битому склу та гарячому вугіллі, лежати на дошці з цвяхами. За давніми традиціями святкувати свято Івана Купала.

Також у с. Городському Коростишівського адміністративно-територіального району є добре відома за межами області садиба – культурно-мистецький центр «Поліська хата». Це відреставрована хатина XIX ст., інтер'єр якої відновлено максимально до відповідного періоду її побудови. Зібрані предмети старовини (рушники, скатертини, посуд, меблі) створюють атмосферу музею української хати. Саме тут часто організовуються ярмарки, фольклорні театралізовані народні свята, вечорниці, фестивалі, тематичні конференції, виставки майстрів народної творчості, художні виставки, пленери, презентації, семінари.

«Поліська хата» є одним із кращих центрів сільського зеленого туризму на Житомирщині. Культурно-мистецький центр «Поліська хата» заснований у 2008 р. Проект реалізує Житомирська обласна молодіжна творча спілка художників та мистецтвознавців за ініціативою художника Ю. Камишного. Архітектурний тип житла – трикамерний: комора + сіни + хата, що разом з прибудованим хлівом становить однорядну забудову (погонного типу) – «довгу хату», характерну будівлям кінця XIX ст.

Знаходиться вона за 100 км від Києва та 50 км від Житомира, у селі Городське Коростишівського району. В кінці села є «Чернеча криниця». Про

криницю ходить не одна легенда. Одна з них про сліпого монаха, який напився криничної води і знову побачив світ. Згодом вчені провели не одне дослідження та виявили, що вода дійсно цілюща, адже містить багато срібла.

Культурно-мистецький центр існує 14 років. Для гостей проводять етнографічні екскурсії територією садиби та селом Городське. Для відвідувачів центру проводять майстер-класи та пригощають стравами кухні Поліського регіону. Їжу готують в печі. За бажанням, гості можуть переночувати в традиційній українській хаті.

Багаторічною традицією культурно-мистецького центру "Поліська хата" є проведення етнофестивалю «Житичі», який спрямований на відродження та збереження хліборобських традицій. Також відзначають інші свята, особливою популярністю користуються різдвяні свята з обов'язковим частуванням, колядуванням, щедруванням та водінням кози. Традиційно в "Поліській хаті" щороку вшановують пам'ять загиблих під час Голодомору. Літо 2021 року, у зв'язку з епідеміологічною ситуацією, планують наповнювати екскурсіями для невеликих груп та майстер-класами на свіжому повітрі.

Дістатися до культурно-мистецького центру зручно, є асфальтована дорога, маркування на Google Карті, в селі встановлено чотири вказівники.

Садиба «Кіт Баюн і Кривенька Качечка» розташована в с. Тетерівка Житомирського адміністративно-територіального району. Заснована в 2016 році. Створити садибу спонукав розвиток сільського зеленого туризму. Господар захотів створити подібне господарство в Тетерівці.

Для гостей пропонують миття "в чашах" – бочці з травами та водою, яка підігрівається збоку. Називають її бочкою офуро. В садибі святкують Водохреща, під час якого на свіжому повітрі туристів пригощають чаєм із самоварів.

Садиба відмічена на Google Карті. По дорозі розміщені вказівники. На території знаходяться комфортабельні дерев'яні будинки з номерами. Інтер'єр

виконаний в народному стилі з перевагами сучасності та з використанням натуральних матеріалів, які були привезені з Карпатських гір. На території садиби є лазня.

Також гості мають змогу отримати такі послуги: прогулянка лісом, їзда на велосипедах, плавання на човні, риболовля, купання в озері, лазня, бочка на травах, номери для відпочинку, винний погреб.

На території збудовані тандир та мангал, тому всі страви готуються виключно на дровах та на відкритому вогні. Поруч з хатою збудовано невеликий хлів, покритий очеретом. Обійстя оточено фруктовим садом.

Послуги садиби:

- екскурсії для дітей, молоді, дорослих;
- піші та велосипедні прогулянки;
- поїздки на возі та санях;
- театралізовані народні свята та вечорниці у автентичному оформленні;
- майстер-класи з різних видів декоративно-прикладного мистецтва: писанкарство, вишивка, розпис по склу, художня обробка шкіри, декоративний розпис, витинанка;
- пленери для художників, учнів та студентів художніх навчальних закладів;
- організація святкових дійств, родинних свят, корпоративів, пікніків;
- в хатині, впродовж усього року, може переночувати подружжя або компанія з 4-х-6-ти осіб.

Село Привороття знаходиться за 87 км від Києва, 20 км від Брусилова, 50 км від залізничної станції «Скочище» та за 6 км від траси Київ-Чоп. Саме в цьому селі розташована «Володимирська садиба». Двоповерховий будинок із садом та дві окремих хатини завжди готові зустрічати гостей. Також на території проживає велика кількість тварин та птахів – коні, вівці, кролики, кури, голуби з якими можуть контактувати відпочиваючі. Також для туристів

пропонують баню, барбекю, уроки верхової їзди та екскурсії.

«Володимирська садиба» сертифікована експертами «Спілки сприяння сільського зеленого туризму в Україні», має знак «Українська гостинна садиба» і третю найвищу категорію за способом розміщення. Відпочинок у селі Привороття Брусилівського району у приватній «Володимирській садибі» можуть дозволити сьогодні собі мешканці міст, які скучили за чистим повітрям.

Тут є два невеликі будинки – один на 4 людини, один на 5. І один будинок на 10 людей. У садибі є басейн 5 на 7 метрів. «Натуральні екологічно чисті продукти, приготовані на барбекю, повний релакс в бані на дровах допоможуть відчувати спокій після шуму великого міста. Незабутні прогулянки по лісу по гриби та ягоди, запах лісових квітів і хвої дозволять відчувати красу незайманої природи. Ще в добу міді територію навколо с. Привороття заселяли землеробсько-скотарські племена пізньої трипільської культури. Про це свідчать стародавні поховання, знайдені археологами в 60-х роках минулого століття недалеко від села Карабачина. А за півтора кілометри на захід від с. Привороття на хуторі Браженець півстоліття тому місцеві жителі, копаючи криниці, знаходили дерев'яні списи з металевими наконечниками, що вказує на те, що десь тут, поблизу, проживали племена ранньозалізного віку.

За часів Київської Русі поблизу сучасного села Привороття могло розміщуватися й давньоруське поселення. На це вказує як стародавнє городище в недалеко розташованому від села в бік Коростишева в лісі, так і проходження сюдою «Старого шляху» – найдавнішої дороги з Києва на Волинь.

Крім цього, у Житомирській області ще наявні такі сільські зелені садиби:

«Шалє Софія» (Коростишівський р-н., с. Городське). Розташована на краю села Городське, Коростишівського району, неподалік річки та природного джерела. В окремому будиночку є декілька кімнат для відвідувачів. Фасад та середина будинків нагадує будівлі зовсім іншого століття, а територія вкрита

фруктовими деревами. Туристам пропонують затишний відпочинок та доброзичливу атмосферу.

Українська садиба «Сила» (Бердичівський р-н., с. Кустин). Знаходиться в 10-ти км від Бердичева у селі Кустин. Розташована на березі річки Гнилоп'ять, впритул до живописного лісу. Тут на туристів очікують справжні українські хатини, а для зручного відпочинку на природі тут є спеціальні альтанки. Для гостей влаштовують кулінарні тури, катання на конях, організацію різних свят, майстер-класи з приготування української їжі в печі.

Головний меседж Садиби "Сила": "Чисто. Цікаво. Смачно". Для гостей організовують відпочинок, харчування та тематичні вечори, програма яких постійно оновлюється.

Їжу готують на відкритому вогні та в печі. Для бажаючих проводять кулінарні майстер-класи. Гастрономічна візитівка садиби – картопля по-селянськи за родинним рецептом, яку подають на пательні зі шкварками. Новинкою сезону 2021 року було дитяче містечко, де знаходиться майданчик, батут та проводять навчальні майстер-класи.

До садиби ведуть вказівники від дороги з Бердичева на Чуднів. Також в селі є вказівники, куди повернути. Розташування садиби можна знайти на Google Карті.

Садиба «Карпатське село» (Бердичівський р-н., с. Лісове). Садиба розміщена у селі Лісове Бердичівського району. На території садиби розміщена колиба «Вулик» та справжній гуцульський будинок 1914 року в якому організовуються різноманітні свята. Туристів дивують різноманіттям страв із ягня. Відвідувачі садиби мають можливість покататись на квадроциклах, конях, возі, санях та спробувати себе у стрільбі із лука. Також тут можна порибалити, сходити за грибами та ягодами та відвідати музеї, історичні пам'ятки та храми славнозвісного Бердичева.

Садиба заснована в 2008 році. Господар вважає, що в такій атмосфері

людина стає здоровішою як фізично, так і психологічно. Для гостей пропонують проживання в будинках, привезених з Карпат, яким вже понад 100 років.

Окрему увагу в садибі приділяють харчуванню. Головна страва – овечка, запечена у справжній печі. Минулого року господар садиби Віктор Рильський приготував страву на 100 порцій. Цю подію зафіксували в Книзі Рекордів України.

Також туристи мають можливість відвідати екскурсію в лісі, побачити Боброве озеро та військові об'єкти радянського періоду. На території садиби роздільно збирають сміття. Діє овеча ферма, де нині знаходиться 30 овець. Літом 2021 року в садибі організовували волонтерські загони, щоб прибрати ліс від стихійних сміттєзвалищ.

Садиба «Стара гребля» (Радомишльський р-н., с. Облитки). Садиба заснована близько п'яти років тому. Спершу Володимир Мілієнко потрапив на фестиваль зелених садиб, де зацікавився цією темою і вирішив працювати у цьому напрямку.

За селом Облітки знаходиться хутір Стара гребля, так і з'явилася назва – садиба "Стара гребля". Головна особливість місцевості – це річка, на якій зроблено каскад ставків. Для любителів риболовлі в трьох ставках розводять рибу. Відпочивати можна всією родиною. Є можливість половити рибу, прогулятися полем або лісом, назбирати грибів, ягід. В садибі передбачена можливість ночівлі, але, коли всі кімнати зайняті, то гості можуть приїжджати зі своїми наметами та ночувати в місцях для кемпінгу. Також садиба відзначає день рибака, приймаючи велику кількість гостей.

Садиба "Полісся" (Малинський р-н, с. Рудня-Вороб'ївська). Садиба "Полісся" діє сім років. Біля садиби дві водойми – лісове озеро і ставок, можна рибалити. Будиночки для проживання вироблені з дерев'яного зрубу. У кімнатах дерев'яні меблі ручної роботи в "екостилі".

Кожен номер має власну альтанку та веранду. Таким чином туристи можуть побути одні, не пересікаючись з іншими гостями садиби. Є три окремі території, на яких діє своя кухня. На кожній території є місце для вогнища та спілкування біля нього.

Харчування сучасне, більш європейське. Також для ваганів передбачене окреме меню.

В садибі "Полісся" є павільйон для медитацій, працює дитячий майданчик з пісочницею, пеньками, будиночком для дітей, гіркою та батутом. Батьки можуть спостерігати за дітьми за столиками у затінку. Садибу можна знайти на Google Карті, в селі розміщені вказівники, які підкажуть дорогу. До місця можна дістатися асфальтованою дорогою.

Зелена садиба "Лідія" (Володар-Волинський р-н., с. Кропивенка трасою Житомир – Коростень). Садиба заснована десять років тому на березі Іршанського водосховища.

Гостям садиби пропонують екскурсії, до яких залучають два села – Рижани і Кропивенку. Туристи мають змогу відвідати три музеї – музей рушника, історії села та льону. Крім того, є можливість відвідати кургани – поховання стародавніх людей, поспостерігати за поселенням чаплі сірої та відпочити на березі річки Ірша.

Щороку в січні садиба проводить районний фестиваль "Щедрик щедрівочка". Влітку відзначають свято села, де виступають місцеві і районні музичні гурти "Вишиванка", "ЧП" та інші. Також відбуваються змагання з футболу пам'яті Якова Батюка, в яких беруть участь близько п'яти команд Житомирської області.

Садиба «Над Случчю» (Любарський р-н., с. Гринівці (хутір Карань). Садиба створена 15 років тому. Поруч ліс, озеро та річка Случ. Головною особливістю садиби господарі вважають спілкування з природою, відпочинком на природі в зручних номерах.

До садиби можна дістатися дорогою з Чуднова, яку наразі ремонтують. Садибу можна знайти на Google Карті, вказівників на шляху немає.

Народне дослідно-виробниче господарство "Автономна родова садиба". Садиба заснована понад 15 років тому. Сергій Боженко з дитинства займається зеленим господарством, перший свій дім побудував з льону. Свого часу чоловік захопився інформацією про піраміди і вирішив оформити садибу в такому ж стилі.

На території "Автономної родової сади" побудовані дві хати – пірамідальної форми і сферичної – є кругла баня, яку люди прозвали гриб, бо вона схожа на боровик. За бажанням, є місця для ночівлі.

"Автономна родова садиба" – це земля для вирощування врожаю, будівництва житла, переробки відходів власної садиби, з яких отримують добриво для землі.

Екологічне поселення "Простір любові". Екологічне поселення заснували в 2007 році. За розмірами воно займає 32 гектари землі, на яких розташовано вісім родових помість. За словами Світлани Молодецької, відвідуючи поселення можна побачити, як люди з пустого шматка землі люди облаштовують родові помістя, виховують дітей і навчають їх бережливому ставленню до природи.

Також садиба займається громадською діяльністю, в основі якої лежить збереження довкілля та просвітницька робота, сортуванням сміття, столярство. Власники продають залишки своєї сільськогосподарської продукції, займаються тепличним господарством.

Екологічне поселення "Простір любові", альтанка в дендропарку. В екологічному поселенні спеціалізуються на святкуванні язичницьких свят: весняне рівнодення, Івана Купала, літнє сонцестояння, осіннє рівнодення та коляда. В меню передбачений вегетаріанський обід.

Поруч з поселенням знаходиться заказник "Зелена Лагуна", розміром

100 гектарів землі. Також у екологічному поселенні протягом п'яти років існує дендропарк, де туристи можуть посадити дерево або квіти.

В поселенні чотири роки випускають місцеву газету "Твій простір" та з 2011 року щорічно виходить кіножурнал.

Гості садиби можуть переночувати в окремому будинку. Для бажаючих поселитися в екологічному поселенні є дві вільні оселі.

Щоб дістатися до поселення потрібно їхати по трасі Київ – Чоп та повернути на вказівнику Варварівка. Поселення знаходиться за три кілометри до траси.

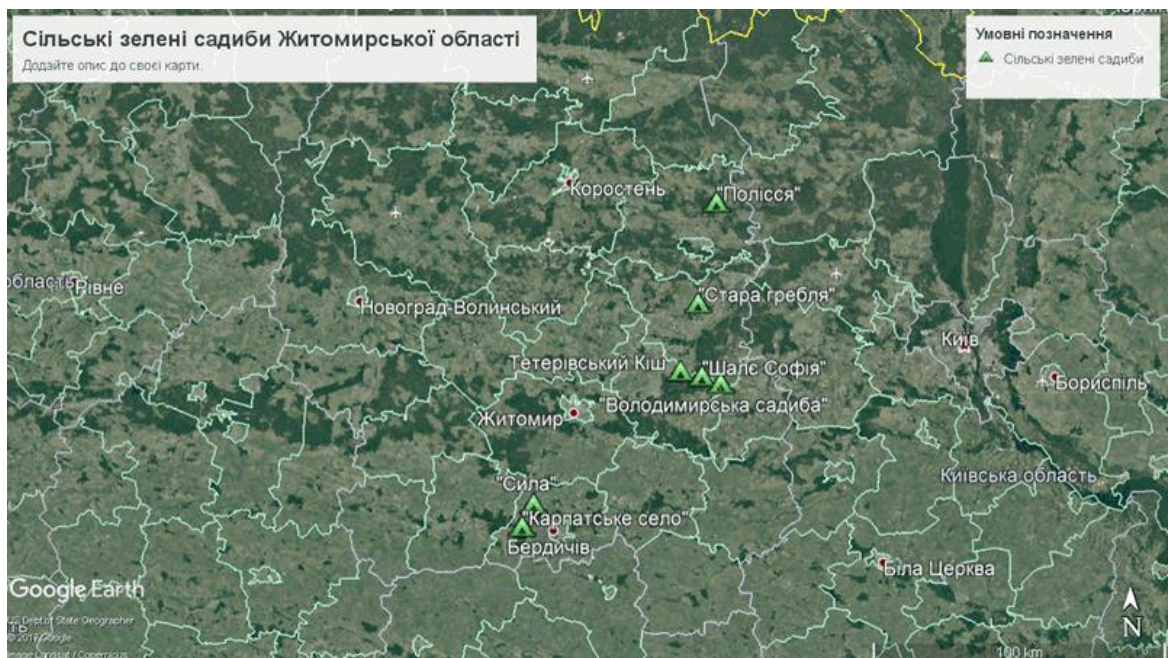

Рис. 2.1.1 Сільські зелені садиби Житомирської області, за [18]

Існують різні форми реклами, різні способи її подачі: каталоги, буклети, листівки та візитні картки, путівники, оголошення в пресі, в Інтернеті, але найважливішим джерелом інформації є туристська карта.

Далі будемо аналізувати стан туристичної інфраструктури в регіоні регіоні.

2.2. Стан туристичної інфраструктури в регіоні

Розвиток туристичної інфраструктури покажемо на прикладі Житомира – обласного адміністративного, економічного та культурного центру, міста обласного значення. Житомир не є мономістом, в якому економіка залежить від одного підприємства, або підприємств однієї галузі. Відтак є резерви для створення нових робочих місць / посад на підприємствах різних видів економічної діяльності і в перспективі позиціонування як "розумне місто", завдяки: розвитку економіки, зокрема її третинного сектору – сфери послуг; ефективному менеджменту; інвестиціям у людський капітал; запровадженню креативної індустрії [5].

Оскільки туристична інфраструктура міста ґрунтується на туристичних ресурсах, і саме наявність останніх є стимулюючим чинником її формування та постійного удосконалення, то варто оцінити природні та історико культурні ресурси міста Житомир. До складу природно заповідного фонду Житомира входять такі найбільш атрактивні об'єкти: парк пам'ятка садово паркового мистецтва місцевого значення ім. Ю. Гагаріна; геологічна пам'ятка природи місцевого значення Скеля "Голова Чацького", геологічна пам'ятка природи місцевого значення Скеля "Чотири брати". Щодо історико-культурної спадщини, то місто Житомир внесено до Державного реєстру історичних міст України. На території міста розташовані численні пам'ятки культурної спадщини, з яких 11 пам'яток національного значення та 168 пам'яток місцевого значення. Туристичні об'єкти та атрактори Житомира мають привабливість для туристів, оскільки деякі з них відзначаються рідкісними колекціями та характеризуються унікальністю.

Серед нових туристичних об'єктів міста варто визначити Приватний музей старовинного інструменту "Ремісничий двір" (вул. Богдана Хмельницького, 42). "Ремісничий Двір" – історичний музей старовинного

інструменту, який існує вже більше 20-ти років, аналогів якому ще немає в Україні. У спеціальних павільйонах та облаштованих музейних зонах "Ремісничого двору" можна не лише оглянути кілька тисяч експонатів, але й дізнатися про історію кожного з них, сферу його використання і потримати в руках інструмент минулого чи навіть позаминулого сторіччя [6].

Також варто загадати про Gnatyuk Art Center (вул. Велика Бердичівська, 24) – це найбільший арт простір Житомира, площа якого – 550 м². Саме тут все частіше проводяться наймасштабніші творчі вечори, виставки, відбуваються презентації та зустрічі однодумців з усієї області. Дуже важливим є те, що практично на всі ці події вхід є абсолютно вільним, і потрапити на будь який захід може кожен охочий [7].

Таким чином, місто Житомир має туристичні ресурси, достатні для залучення потенційних туристів. Водночас наявність туристичних ресурсів не гарантує розвиток туризму в дестинації. Тільки разом зі створеною туристичною інфраструктурою місто спроможне отримати ефект від наявного туристичного потенціалу.

Відповідно, зробимо аналіз туристичної інфраструктури, перш за все, закладів розміщення і харчування туристів. Оцінюючи просторове розташування готелів та готельних комплексів, слід відзначити таке: 4 готелі розташовані в центральній частині міста (готелі "Reikartz Житомир", "Україна", "Гайки", "Гостинний двір"; 2 готелі ("Домашній", "Королівська бочка") неподалік р. Тетерів у південно-західній та південно-східній частинах міста відповідно; 3 готелі знаходяться на перетині транспортних артерій міста: просп. Незалежності та вул. Перемоги; 2 готелі розташовані на півночі ("Хвиля", "Золоте руно"); 1 готель ("Петроград") знаходиться на північному сході; 4 готелі знаходяться в сусідніх з Житомиром населених пунктах [5]. Готелі міста Житомир можна розбити на дві групи. Перша група розташована у центрі міста, орієнтується на туристів, для яких є дуже важливим транспортна доступність і

конкурують один з одним. Друга група розташована на межі території міста і орієнтована на інший тип туриста. В цілому більшість закладів розміщення туристів розміщено близько до визначних місць міста Житомир, що підвищує їх привабливість для потенційних туристів. Готельна база є різноманітною, але ємність готельного господарства не відповідає перспективам розвитку туризму в м. Житомир.

Наступним кроком є дослідження закладів ресторанного господарства. В місті Житомир нараховується 32 заклади ресторанного господарства, представлені ресторанами, кафе, їдальнями. Для визначення кращих з них на думку споживачів, звернемося до сайту Tripadvisor. Згідно із сайтом, 5 найкращих ресторанів, на думку споживачів, відповідно виглядає таким чином: 1. Lila Hinkalna. 2. Pleasantville BBQ PUB. 3. Фемілі. 4. Varenichna Zhitomirski Stravi. 5. Кафе Львівська Майстерня шоколаду. Серед вказаних у списку ресторанів переважає українська, європейська та японська кухні.

Важливою складовою туристичної інфраструктури є транспортна доступність. Житомир – великий транспортний вузол України, головною особливістю якого є безпосередня близькість до міста Києва: відстань до столиці залізницею складає 165 км, автомобільними шляхами – 131 км (близько 1 год. 35 хв. їзди). Він знаходиться на важливому історичному шляху з Києва на захід – Брест Литовському. Тепер це дорога європейського значення Київ — Варшава. Крізь місто також проходить дорога Мінськ – Ізмаїл. Одна з найважливіших конкурентних переваг Житомира полягає у тому, що він розташований на лінії майбутнього III панєвропейського автомобільного транспортного коридору, який повинен поєднати п'ять країн – Іспанію, Францію, Німеччину, Польщу та Україну [5].

Треба зазначити, що наразі Управління транспорту та зв'язку м. Житомир виконує 2 цільові програми. "Програма розвитку міського електротранспорту" передбачає оновлення трамвайної та тролейбусної інфраструктури, придбання

тролейбусів. Місто стало першим в Україні і навіть одним із перших у Європі, де в муніципальному транспорті запровадили валідатори і термінали для безготівкового розрахунку за квитки. Міський транспорт обладнали GPS трекерами. На сучасних зупинках з'явилися табло з інформацією про час прибуття комунальних автобусів і троллейбусів. Приватних перевізників також зобов'язали встановити GPS трекери [9].

Таким чином, у місті створена певна туристична інфраструктура. Висновки про ефективність її використання туристами можна зробити завдяки оцінці її залучення в туристичну діяльність. Якщо розглядати рівень залучення туристичних ресурсів та відповідно туристичної інфраструктури Житомира в організований туризм, то результати дослідження туроператорів України показали, що місто присутнє в їхніх туристичних маршрутах. Згадування Житомир можна знайти на офіційних сайтах провідних туроператорів України, які спеціалізуються на внутрішній туризм: "Kraina UA", "Відвідай", "Anga Travel" [13]. Найчастіше туроператори України включають Житомир як один з пунктів маршруту, хоча менеджери туроператора "ТамТур" розробили програму туру, орієнтовану тільки на відвідування міста Житомир [11].

Якщо аналізувати неорганізований туризм, то згідно з даними, отриманими завдяки Google Trend, пошук про Житомир як туристичне місто не є в трендах. Водночас туризм у Житомирі насправді є. З п'ятниці та протягом уїк-енду у місті спостерігається велика кількість автівок з київськими номерами. Кияни та інші іногородні зупиняються в житомирських ресторанах (у тому числі й заміських, де є невеликі готелі), щоб відсвяткувати день народження, зустрітися з друзями, відпочити на природі та заощадити. Співвідношення ціна якість цілком влаштовує киян. Якщо аналізувати атрактивність туристичних об'єктів, то, на думку користувачів Tripadvisor, найпопулярніші розваги для дітей у місті Житомир це: музей космонавтики ім. С. Корольова; Гагарінський парк; парк Замкової гори. Також, на думку

користувачів Tripadvisor, найкращі пам'ятки Житомира це: музей космонавтики ім. С. Корольова, Гагарінський парк, Спасо-Преображенський собор, Житомирський музей природи, парк Замкової гори. Музей космонавтики є лідером за рейтингом та кількістю вподобань серед користувачів Google Maps, найкращими розвагами на відкритому повітрі є Гагарінський парк, парк Замкової гори, скаледром, контактний зоопарк МультиЗоо [12]. Останні інфраструктурні об'єкти активно залучають не тільки місцевих жителів, але й туристів.

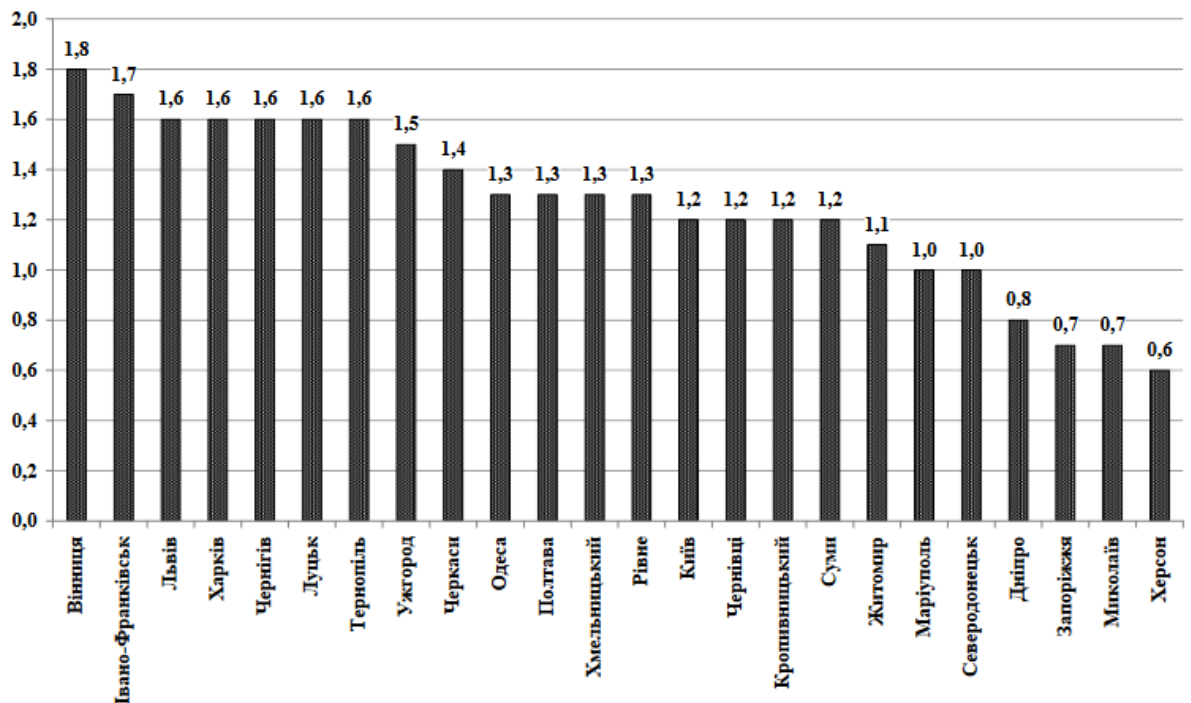

Рис. 2.2.1 Емоційне сприйняття краси в обласних центрах місцевими жителями, за [13]

Важливим індикатором розвитку інфраструктури міста і багатства туристичного потенціалу є думка місцевих мешканців міста Житомир. Вони є головними амбасадорами розвитку міського туризму. Це пов'язано з тим, що в неорганізованому туризмі наразі надається перевага саме екскурсійним подорожам, на які спрямований туристичний потенціал міста. Для

неорганізованих туристів основним джерелом інформації є місцеві мешканці. В цьому аспекті важливим є результати всеукраїнського муніципального опитування у 24 обласних центрах України, проведеного Міжнародним республіканським інститутом (MPI) в Україні спільно з Соціологічною групою "Рейтинг" у період з 12 травня по 3 червня 2021 року. Опитування проводились шляхом особистих інтерв'ю у будинках 19 196 постійних жителів України віком від 18 років і старше [13]. Згідно з результатами цього дослідження видно, що, наприклад, мешканці в переважній більшості не вважають Житомир красивим містом (рис. 2.2.1).

Попри наявність в місті музею космонавтики, давньої історії міста та інших чинників, мешканці Житомира не вважають своє місто унікальним. Отримані результати опитування доводять наявність проблем в інформаційному підкріпленні туристичних ресурсів. Тобто Житомир залучений в туристичну діяльність, що доводять програми турів українських туроператорів. Також місто відвідують неорганізовані індивідуальні туристи, але не так масово, як відомі туристичні центри України, що дозволяє стверджувати про потенціал розвитку туризму в місті. Однак треба проводити активну інформаційну кампанію по корегуванню іміджу міста.

Наразі місцева влада робить деякі кроки в цьому напрямі. В місті діє Житомирський обласний інформаційний туристичний центр, створений для сприяння та реалізації туристичного потенціалу Житомирщини, який є основною ланкою між усіма групами інтересів: учасниками розбудови туристичної інфраструктури, обласною владою, громадою та відвідувачами міста. З метою популяризації міста Житомир місцевою владою зроблено ребрендинг логотипу міста. В результаті відкритого збору ініціатив "Місто, яким бачиш його ти" Житомир у 2021 р. отримав власний логотип. Варіант, поданий рекламною агенцією "Doris Advertising", прийняли як офіційний. Це графічний знак, геометрія якого базується на суміщенні форм літери Ж та

широко розповсюдженого елемента поліського орнаменту [14]. Поява у Житомира логотипа стане додатковим стимулом до підвищення його візуальної культури та основою для розвитку сильного бренду міста. Вже зараз адміністрація міста активно впроваджує логотип міста в логотипи установ.

Попри позитивні тенденції розвитку сфери туризму та індустрії гостинності, сильні сторони та можливості Житомирської міської територіальної громади, конкурентоспроможність її туристичного продукту залишається низькою, що зумовлює недостатню кількість туристів (зокрема, в міжсезоння), малий розмір надходжень від галузі до бюджету Житомирської міської територіальної громади та інвестицій у галузь. Причиною ж є не сформованість туристичного продукту та його недостатня промоція, відсутні або неналежного стану елементи туристичної інфраструктури, рівень сервісу, забезпеченість кадрами та координації дій влади, бізнесу та громадських організацій.

Одною з можливостей для системного вирішення поставлених задач є пропозиція створити туристичний кластер у місті Житомир. Світовий довід свідчить, що кластерний підхід організації туристичної діяльності в регіоні сприяє створенню та просуванню конкуренто спроможного туристичного продукту на національному та міжнародному рівнях, підвищує та стимулює продуктивність роботи промисловості та інших суміжних із туризмом сфер, створюючи умови для залучення інноваційних технологій для виробництва конкурентоспроможних товарів і послуг туристичного призначення, а також має здатність стимулювати ефективну співпрацю між державним та приватним сектором на основі державно приватного партнерства.

Деякі з цих напрямів можна реалізувати в найближчій перспективі. Першим заходом пропонується створення системи туристичної навігації у місті, в т.ч. організація виготовлення та встановлення туристичних вказівників (туристичних стовпів показчиків, показчиків різних напрямків, туристичних

картосхем, дощок туристичної інформації, інформаційних білбордів та сітілайтів, інші). Це спростить пошук цікавих об'єктів та покаже містянам привабливі туристичні місця в Житомирі. Наступною пропозицією є створення туристичних візиток. Всі в Україні знають про житомирське морозиво, житомирські шкарпетки, житомирську горілку. Можна це використовувати у просуванні міста.

Проблемою залишається низький рівень поінформованості про існуючий туристичний потенціал міста. Навіть місцеві мешканці не відчують унікальності свого міста. Цю проблему можна частково вирішити шляхом використання новітніх інформаційних технологій.

Більшість туристів, які відвідують місто, – неорганізовані, тобто не використовують послуги туристичних операторів. Джерелом інформації для них виступають різні джерела. Більш того, при пошуку інформації про туристичні можливості міста вони часто не знаходять цікаву потрібну інформацію і тому роблять вибір на користь інших DESTINACIЙ. Важливо, щоб інформація була зібрана в одному місці, викладена цікаво, послідовно. Така ситуація спонукає до розробки мобільного додатку, який би акумулював всю необхідну інформацію і забезпечував комфортний доступ до неї. Для роботи додатку необхідно розробити серверну частину, на якій будуть розміщуватись всі локації з геомітками та реалізовано наступні практичні інструменти для туристів: інструмент побудови маршруту; додавання нових локацій та відгуків про них користувачем або адміністратором через веб-сайт; додавання нових геоміток з новими заходами, що проводяться; інструмент, який пропонує різні маршрути користувачу, в залежності від типу транспорту та вільного часу; систему рейтингу відвідування локацій.

Таким чином, Житомир є одним з міст України, яке має туристичну привабливість, у місті створено туристичну інфраструктуру, але рівень її не відповідає перспективам розвитку туризму. Так, наприклад, готельна база хоча

і є різноманітною, але ємність готельного господарства відповідає тільки сучасному стану розвитку туризму в м. Житомир. Якщо розглядати рівень залучення туристичних ресурсів та відповідно туристичної інфраструктури міста Житомир в організований туризм, то результат дослідження туроператорів України показав, що Житомир присутній в деяких їхніх туристичних маршрутах. Водночас туристичний потенціал наразі не є конкурентоспроможним.

Таблиця 2.2.1

Колективні засоби розміщування (юридичні особи, відокремлені підрозділи юридичних осіб), [6]

	Кількість колективних засобів розміщування, од	Кількість місць у колективних засобах розміщування, од	Кількість осіб, що перебували у колективних засобах розміщення
2018	17	995	34335
2019	19	1615	40324
2020	16	1193	17719

Як видно з таблиці 2.2.1, за останні роки в регіоні зменшилась кількість колективних засобів розміщення, власне як і кількість місць у них (за два роки на 17%). А кількість осіб, що перебували у колективних засобах розміщення за два роки зменшилась майже у два рази. І, напевно, чи за найближчі роки показники істотно покращаться.

Табл. 2.2.2 та рис. 2.2.1, демонструє динаміку кількості туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, за видами туризму, починаючи із 2000 року. чітко спостерігається три піки падіння показників – 2003-2004, 2013-2014 та починаючи із 2019 року. Дуже чітко спостерігається тенденція до зменшення іноземних туристів після 2003 р. Після 2014 р. протягом трьох років їх не було взагалі. В той же час різко збільшилась чисельність виїзних туристів, особливо після 2017 року. Кількість внутрішніх туристів дуже коливається: піки були у 2002-2003 та 2009-2010 рр.

Таблиця 2.2.2

Кількість туристів, обслужованих туроператорами та турагентами, за видами туризму, (осіб), [6]

Роки	Кількість туристів, обслужованих туроператорами та турагентами, усього	У тому числі			
		в'їзні (іноземні) туристи	питома вага іноземців, %	виїзні туристи	внутрішні туристи
2000	8044	640	8,0	464	6940
2001	8639	626	7,2	387	7626
2002	13260	1520	11,5	387	11353
2003	16006	1467	9,2	647	13892
2004	7206	958	13,3	535	5713
2005	9997	295	3,0	1280	8422
2006	11991	13	0,1	2734	9244
2007	12857	—		3774	9083
2008	15472	56	0,4	5702	9714
2009	14700	10	0,1	4483	10207
2010	15875	—		5474	10401
2011	10694	9	0,1	6079	4606
2012	12878	30	0,2	7242	5606
2013	9613	2	0,0	7290	2321
2014	6060	3	0,0	4693	1364
2015	6283	—		3771	2512
2016	8615	—		5101	3514
2017	9516	—		6954	2562
2018	17957	1	0,0	14597	3359
2019	21594	20	0,1	19203	2371
2020	11203	—		10513	690

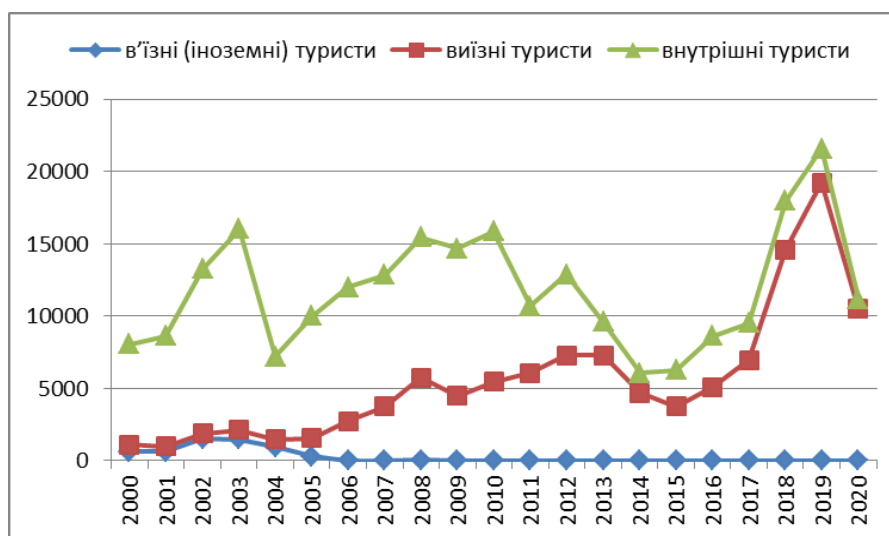

Рис. 2.2.1 Кількість туристів, обслужованих туроператорами та турагентами, за видами туризму, (осіб), складено автором за [6]

Таблиця 2.2.3

Дитячі заклади оздоровлення та відпочинку, які працювали влітку, за [37]

	Кількість закладів, од		У них місць, од		Кількість дітей, які перебували у закладах, осіб	
	усього	у тому числі заклади оздоровлення ¹	усього	у тому числі у закладах оздоровлення ¹	усього	у тому числі у закладах оздоровлення ¹
2000	28	12	2709	2645	10127	8948
2001	38	12	2736	2736	9298	8255
2002	124	11	2460	2460	12130	7524
2003	329	11	2365	2365	19510	8086
2004	477	23	3559	3016	40981	10603
2005	528	14	3174	3174	46161	10178
2006	632	14	3276	2625	56252	8683
2007	662	14	2790	2790	56012	8508
2008	641	13	2875	2655	52115	7168
2009	490	11	2420	2300	30115	5055
2010	526	12	2936	2426	34229	4054
2011	508	12	3423	2453	33970	5089
2012	494	10	2740	2120	36860	4359
2013	536	11	2917	2277	43225	5637
2014	444	12	2787	2165	34770	5671
2015	182	10	2849	2007	17102	4389
2016	301	9	2660	1800	24961	5135
2017	315	9	2611	1761	24601	4177
2018	295	7	1927	1297	22197	3039
2019	276	8	2098	1468	22268	3670

У таблиці 2.2.3, проілюстровано динаміку кількості дитячих закладів оздоровлення та відпочинку, які працювали влітку, кількість місць у них та кількість дітей, які перебували у цих закладах. Загальна кількість дитячих закладів на 2019 р. зросла майже у 10 разів порівняно із 2000 роком. В той же час кількість закладів оздоровлення за цей період зменшилася у 1,5 рази. Загальна кількість місць також зменшилася майже на 25%. Максимальна кількість дітей, які відпочивали припадало на 2006-2007 рр. – понад 56 тисяч дітей, із них сьома частина перебувала у закладах оздоровлення. У 2017-2019 рр. загальний показник дітей, які відпочивали, зменшився більше ніж у два рази.

Таблиця 2.2.4

Санаторно-курортні та оздоровчі заклади, складено за [6, 37]

	Санаторії та пансіонати з лікуванням		Санаторії-профілакторії		Будинки і пансіонати відпочинку		Бази та інші заклади відпочинку	
	всього	у них ліжок, тис.	всього	у них ліжок, тис.	всього	у них місць, тис.	всього	у них місць, тис.
1995	11	1,8	14	0,9	—	—	17	1,4
1996	9	2,0	14	0,9	—	—	17	1,4
1997	8	2,6	14	0,9	—	—	17	1,5
1998	8	2,4	11	0,8	—	—	15	1,4
1999	8	2,7	11	0,7	—	—	15	1,5
2000	9	2,8	9	0,6	—	—	15	1,5
2001	9	2,7	6	0,4	—	—	12	1,4
2002	8	2,5	6	0,5	—	—	12	1,4
2003	8	2,4	7	0,6	—	—	10	1,1
2004	7	1,9	7	0,6	—	—	11	1,1
2005	6	1,7	7	0,5	—	—	11	1,2
2006	6	1,6	7	0,5	—	—	11	1,2
2007	6	1,6	7	0,5	—	—	9	0,8
2008	6	1,4	7	0,5	—	—	10	0,8
2009	6	1,4	7	0,5	—	—	9	0,7
2010	6	1,4	6	0,4	—	—	8	0,6
2011	6	1,4	6	0,4	—	—	8	0,6
2012	5	1,3	6	0,6	—	—	8	0,5
2013	5	1,3	5	0,4	—	—	10	0,6
2014	5	1,3	5	0,5	—	—	10	0,6
2015	5	1,3	5	0,5	—	—	9	0,5
2016	4	1,1	3	0,3	—	—	6	0,4
2017	4	1,1	3	0,3	—	—	6	0,4

Динаміку санаторно-курортних та оздоровчі закладів регіону продемонстровано у таблиці 2.2.4. Варто відмітити загальне зменшення санаторіїв та пансіонатів з лікуванням, санаторії-профілакторіїв, баз та інших закладів відпочинку. Будинків і пансіонатів відпочинку у регіоні немає.

В цілому, констатуємо, якщо розглядати рівень залучення туристичних ресурсів та відповідно туристичної інфраструктури регіону в організований туризм, то область присутня в їхніх туристичних маршрутах. Однак, варто підкреслити, що туристичний потенціал поки що не є конкурентоспроможним.

2.3. Основні напрями вдосконалення розвитку екологічного (зеленого) туризму в регіоні

При відвідуванні обласного центру Житомирської області складається враження, що він зовсім не туристичний. На перший погляд він сірий, «совковий» і багато об'єктів потребують реконструкції, у центрі міста біля історичних об'єктів росте бур'ян. Ви не знайдете в місті туристичної навігації, інформації про історичні об'єкти, громадські туалети. Мешканці інших міст дивуються, чому ще досі Житомир, який має унікальний Музей космонавтики, багато історичних архітектурних об'єктів, мальовничі краєвиди, багату історію не став популярним туристичним містом. Напевно, місцеві органи самоврядування не вірять у туристичний потенціал свого міста і приділяють мало уваги цій сфері.

Але до воєнних дій, на вихідних близько 80 тисяч киян виїжджали мандрувати Україною. Житомир знаходиться на основній транспортній «трубі» і всі туристи, якщо вони їдуть в Карпати, Закарпаття, Львів, Луцьк, Рівне проїжджають саме через обласний центр. Саме «проїжджають». А треба прагнути до того,, щоб вони захотіли заїхати в місто і залишитись тут на півдня, а краще на день і переночувати.

Житомир по рівню розвитку туризму та інфраструктури відстає від Тернополя, Луцька, Чернівців.

Що можна і необхідно зробити вже сьогодні і це зовсім невеликі кошти.

1. Встановити туристичну навігацію (рис. 2.3.1).

Це спростить пошук цікавих об'єктів та покаже навіть містянам, скільки цікавого можна побачити у нас.

2. Розмістити QR-коди з інформацією про історичні об'єкти.

Сучасні технології дозволяють зробити екскурсії напіввіртуальними, і

додати архівні фото, відео, оригінальні тексти та занурити туриста у атмосферу об'єкту.

Рис. 2.3.1. Приклад: туристична навігація у Луцьку, за [13]

3. Зробити алею зірок – видатних житомир'ян (див. рис. 2.3.2).

Місто народило людей із світовим ім'ям. Подібні алеї вже відкриті в таких містах як Тернопіль, Чернівці, Одеса.

Рис. 2.3.2 Приклад: алея зірок у Чернівцях, за [13]

4. Відкрити пам'ятники видатним житомирянам (рис.2.3.3).

Але це повинні бути сучасні, креативні пам'ятники, які б були цікаві для туристів і вони б захотіли їх сфотографувати, тим самим рекламували Житомир через свої сторінки у соціальних мережах.

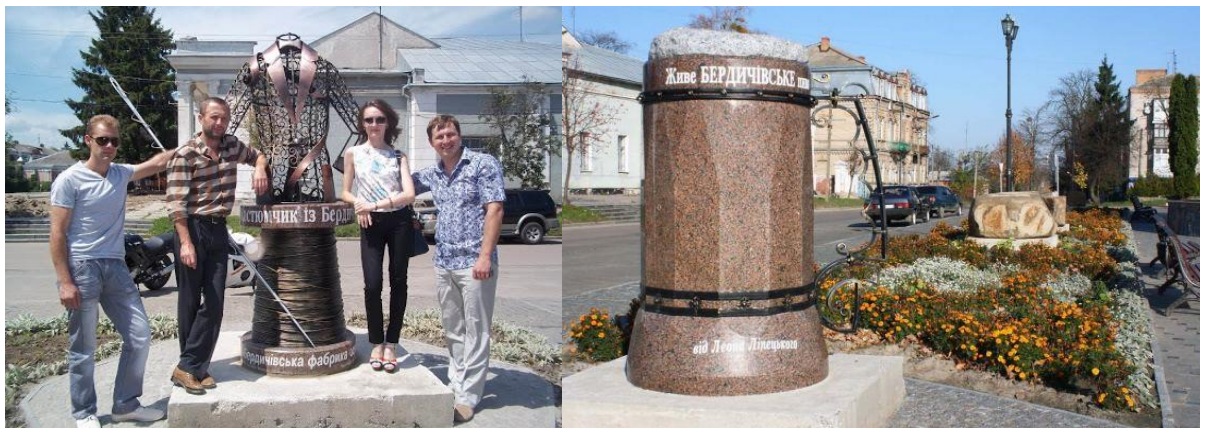

Рис.2.3.3 Приклад: пам'ятник Ференцу Лісту у Чернівцях.

5. Відкрити візитівки Житомира (рис. 2.3.4)

Всі в Україні знають про житомирське морозиво, житомирські шкарпетки, житомирську горілку. Чому не оформити це у візитівки. Навіть Бердичів вже це зробив і обіграв свої головні візитівки.

Попередні пропозиції не потребують особливих вкладень. Натомість, якщо всерйоз розвивати галузь, то необхідно інвестувати у неї.

2.3.4. Приклад: візитівки Бердичева, за [13]

6. Потребують реконструкції:

- оглядовий майданчик на Замковій горі: зрізати зайві дерева та кущі, бо

огляд міста обмежений, додати макет замку, скульптуру дружинника Житомира тощо;

- сквер на Замковій горі: щонайменше підтримувати чистоту у вихідні дні, потребує реконструкції;

- Старий бульвар: потребує сучасних фонтанів, пам'ятника Аполло Коженцовському (батько класика англійської літератури Джозефа Конрада, був ініціатором заснування Старого бульвару, був найбільшим меценатом при будівництві міського театру (на сьогодні філармонія);

- Шодуарівський парк: потребує реконструкції, можна розмістити візитівки Житомира, потребує нові атракціони, пам'ятника Барону де Шодуару;

- Новий бульвар: потребує реконструкції, варто тут розмістити алею житомирських зірок;

- оглядовий майданчик біля монументу: підтримувати чистоту, зробити безпечним.

7. Водонапірна вежа: реконструювати, відкрити для відвідування.

8. Збудувати громадські туалети у місцях скупчення туристичних груп: Спасо-Преображенський собор, Шодуарівський парк, Замкова гора.

9. Організувати місця зупинок для туристичних автобусів.

10. Систематично працювати над залученням туристів на місцеві фестивалі. До прикладу, гастро-фестиваль.

Багато із цих ідей потребують великої спільної роботи влади, бізнесу та громадськості. Потрібно враховувати як інтереси, так і залучати ресурси готелів, музеїв, закладів громадського харчування, туристичних агенцій, об'єднань істориків, реконструкторів, археологів, гідів та всіх інших, хто працює в туристичній сфері.

Житомирський регіон заслуговує на те, щоб з'явитись на туристичній мапі України і розповісти про себе всій Україні.

Розробка екологічного туру “Маловідома Житомирщина”

Маршрут: Полтава – Житомир – Хорошів – Коростень – Овруч – База «Блакитне озеро» – Урочище «Кипяче». Тривалість: 2 дні/3 ночі. Група 16 осіб.

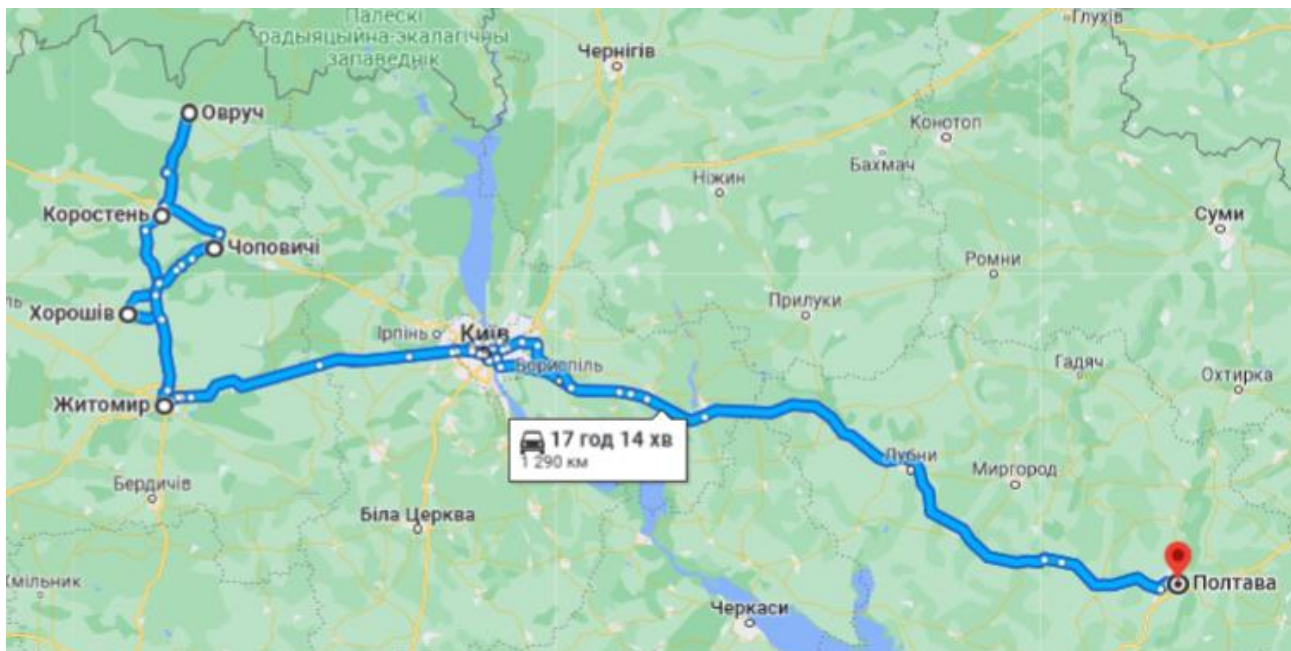

Рис. 2.3.5 Маршрут туру “Маловідома Житомирщина”

Таблиця 2.3.1

Програма туру “Маловідома Житомирщина”

Дні туру	Програмні заходи
1 день	21:00 Виїзд із Полтави 08:00 Приїзд/Виїзд до/із Житомира. 09:00 Прибуття в смт. Хорошів. 09:00 – 10:30 Відвідування єдиного в Україні «Музею коштовного і декоративного каміння Міністерства фінансів України». Експозиція музею розміщена в кількох залах і включає: • понад 1500 експонатів декоративного та дорогоцінного каміння, а також виробів з них; • камені, привезені з далеких країн: Канади, Нової Зеландії та ін.; • мінерал пірофіліт, з якого виготовляють косметичну пудру; • ювелірні прикраси, виготовлені українськими майстрами в єдиному екземплярі; • зразки волинського бурштину Клесівського родовища; • величезний берил – найбільший зразок в Україні та найдорожчий експонат музею. 10:30 – 11:30 Переїзд до Коростеня. 11:30 – 13:30 Оглядова екскурсія Коростенем: - Військово-історичний комплекс „Скеля”:

	• таємний командний пункт нині відомий, як «Бункер Сталина» (більше 30 кімнат вирубаних у суцільній гранітній скелі) і який вже у кінці 30-х років спроможний був витримати вибух ядерної бомби; • досі працюючі підземні інженерні комунікації; • велика колекція знахідок військової амуніції часів 2-ї світової війни – зброя та особисті речі військовослужбовців; • унікальні макети ДОТів; • розсекречені «цілком таємні» документи та деталі будівництва Коростеньського укріпрайону; • єдиний в Україні музей протигазів. - Мальовничий парк культури і відпочинку ім. М.Островського (пам'ятник Деруну, купальня княгині Ольги, пам'ятники княгині Ольги, князю Малу, Малуші, Добрині). 13:30 – 14:00 Обід. 14:00 – 15:00 Переїзд до Овруча, відвідування храму св. Василя. 15:30 – 16:00 Переїзд до бази «Блакитне озеро». Відпочинок.
2 день	08:00 – 09:00 Сніданок. 09:00 – 12:00 Відпочинок на озері. Виселення з бази «Блакитне озеро». 12:00 – 13:30 Переїзд до урочища «Кипяче». 13:30 – 16:00 Відвідування монастиря Казанської Божої Матері та жіночого монастиря Афонської Ікони Божої Матері. Урочище “Кипяче” розташоване на правому березі річки Ірша, в чотирьох кілометрах від селища Чоповичі Малинського району Житомирської області. Надзвичайно мальовнича місцевість, напрочуд гарні зелені ліси. Але крім казкової природи це місце відзначено особливим Божим Промислом, обрано Самою Царицею Небесною. 16:00 - 18:30 Повернення до Житомира. 18:30 – 20:00 вільний час 20:00 – Виїзд до Полтави

У вартість туру входить:

- робота гіда;
- транспортне обслуговування;
- проживання на базі «Блакитне озеро»;
- страховка.

У вартість туру не входить:

- вхідні квитки : музей кошовного і декоративного каміння – 20 грн.
- об'єкту „Скеля" – 15 грн.

Таблиця 2.3.2

Калькуляція туру “Маловідома Житомирщина”

№ з/п	Найменування витрат	Ціна, грн.	Кількість	Розрахунок (вказати порядок розрахунку)	Загальна сума, грн.
1	Транспорт	5805 (за весь тур)	х	х	5805
2	Проживання, сніданок, вечеря (2-х місний номер) в котеджах	400 (за 1 номер на 1 добу)	8 номерів	400*8*1	3200
3	Обід	3200 (за 1 обід на групу)	1 обід	3200*1	3200
4	Заробітна плата супроводжуючого керівника туристичної групи	700 (за весь тур)	1	700*1	700
5	Основні витрати	х	х	п.1 + п.2 + п.3 + п.4	12905
6	Накладні витрати	х	10 % (від основних витрат)	п.5 * 0,1	1290
7	Страховання групи туристів	х	5 % (від основних витрат)	п.5 * 0,05	645
8	Прибуток	х	20 % (від основних витрат)	п.5 * 0,2	2580
9	Загальна вартість туру	х	х	п.5 + п.6 + п.7 + п.8	17420
10	Ціна путівки на 1 особу	х	х	п.9 / 14	1090

Таким чином, ціна путівки на 1 особу становить 1090 грн.

2 ночі туристи проводять в мікроавтобусі під час переїзду.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Дослідивши питання розвитку екологічного (зеленого) туризму у Житомирській області можна зробити наступні висновки.

1. Потенціал екологічного туризму практично необмежений, проте для його становлення і розвитку потрібні капіталовкладення і витрати. Створення інфраструктури для екологічного туризму дозволить забезпечити доступність унікальних куточків природи для туристів.

2. Стратегічний розвиток сільських громад та їх спроможність напряму залежить від розвитку зеленого туризму. Спроможні сільські громади із розвинутим зеленим туризмом мають стати базовим елементом ефективної економічної систем. З одного боку, це сприяє активізації малозабезпечених верств населення, а з іншого – розвитку селянських господарств, які надають послуги сільського зеленого туризму та створенню нових підприємства.

3. Найбільш перспективними напрямками туристичної діяльності на Житомирщині слід вважати розвиток пізнавального (геологічного, ботанічного), активного (пішохідного і водного), екологічного і агротуризму.

4. Якщо розглядати рівень залучення туристичних ресурсів та відповідно туристичної інфраструктури Житомирської області організований туризм, то результат дослідження туроператорів України показав, що область присутня в деяких їхніх туристичних маршрутах. Водночас туристичний потенціал наразі не є конкурентоспроможним.

5. Ідеї розвитку туризму в регіоні, в тому числі, екологічного, потребують великої спільної роботи влади, бізнесу та громадськості. Потрібно залучати ресурси готелів, музеїв, закладів громадського харчування, туристичних агенцій, об'єднань істориків, реконструкторів, археологів, гідів та всіх інших, хто працює в туристичній сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безугла Л.С. Формування сталого розвитку екологічного туризму в Україні. *Економіка і суспільство*. 2016. Вип. 5- С. 88-91.
2. Бондар Ю., Легінькова Н. Екотуризм як важлива складова стратегії сталого розвитку України. *Теоретичні і прикладні напрямки розвитку туризму та рекреації в регіонах України*: Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції. Кропивницький. ЛА НАУ, 2019. С. 338-346.
3. Вишневський В. І. Екологічний туризм : навч. пос. К. : Інтерпрес ЛТД, 2015. 140 с.
4. Воробйова О. А. Екологічний туризм як чинник сталого розвитку природно-заповідних територій. *Екологічні науки*. 2012. №2. С. 119-129.
5. Глушко В. Вектор розвитку туризму в Україні. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2019. №2. С. 64-75.
6. Головне управління статистики у Житомирській області. Офіційний сайт. URL: Режим доступу: <http://www.zt.ukrstat.gov.ua/>.
7. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки. Постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 695. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>.
8. Дмитрук О. Ю. Екологічний туризм: сучасні концепції менеджменту і маркетингу : навч. посібник. К. : Альтерпрес, 2004. 192 с.
9. Дмитрук О. Ю. Екологічний туризм у системі суспільно-економічних відносин. *Економічна та соціальна географія*. К., 2001. С. 89–95.
10. Державна служба статистики України. Офіційний сайт. URL: www.ukrstat.gov.ua.
11. Екологічний паспорт Житомирської області. 2022 р. URL: https://eprdep.zht.gov.ua/Ekopasport_2022.pdf.

12. Європейський зелений курс і кліматична політика України : аналіт. доп. / [С. П. Іванюта, Л. М. Якушенко] ; за заг. ред. А. Ю. Сменковського. Київ : НІСД, 2022. 95 с. URL: <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2022.12>.
13. Житомир.info. Офіційний сайт. URL: https://www.zhitomir.info/post_2703.html.
14. Житомирська обласна військова державна адміністрація. Офіційний сайт. URL: <https://oda.zht.gov.ua/>.
15. Житомирщина – Поліський край. *Позакласний час*. 2012. №1-2. С. 41-52.
16. Застрожніков А. Г., Застрожнікова І. В. Місце і роль фермерських господарств в системі агробізнесу. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)*. Мелітополь. 2010. № 2. С. 106–116.
17. Застрожнікова І. В. Планування туристичного розвитку об'єднаних територіальних громад Приазовського регіону. *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Механізми управління розвитком територій» : збірник праць*. 2021. № 3. С. 346–352.
18. Зелені садиби Житомирщини. Де відпочити влітку. URL: <https://suspilne.media/138105-zeleni-sadibi-zitomirsini-de-vidpociti-vlitku/>.
19. Зима О. Г., Підгайна В.О. Екологічний туризм як стимул збереження навколишнього середовища. *Бізнесінформ*. 2011. № 6. С. 76-78.
20. Зміна клімату: наслідки та заходи адаптації: аналіт. доповідь / [С. П. Іванюта, О. О. Коломієць, О. А. Малиновська, Л. М. Якушенко]; за ред. С. П. Іванюти. К. : НІСД, 2020. 110 с.
21. Ільченко Т., Застрожнікова І. В. Роль аграрного підприємництва у розвитку територіальних громад. *Економіка та суспільство*. 2022. № 37. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1194>.
22. Козловський О. Ю., Дунаєвська О. Ф. Екологічний та зелений туризм:

визначення, особливості, стан розвитку на Житомирщині. *Географія та туризм*. 2013. Вип. 25. С. 151-160.

23. Коценко К.Ф., Громоздова Л. В. Сільський та екологічний туризм: сучасні тенденції та роль у підвищенні рівня соціально-економічного розвитку сільського населення України. *Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку*. 2019. № 18. С. 22-30.

24. Куценко В. І. Диверсифікація ринку туристичних послуг в Україні як передумова підвищення їх конкурентоспроможності. *Актуальні проблеми, сучасний стан та перспективи розвитку індустрії туризму в Україні та Польщі: матеріали. IV міжнар. наук.-практ. конф. / за ред. І. В. Саух. – Житомир : ЖФ КІБІТ, 2010. С. 5-9.*

25. Леміш К. М., Бондаренко Л.А., Швачко В.А. Стратегічний розвиток сільських територіальних громад: роль зеленого туризму. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 44. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-44-22>.

26. Любіцева О.О., Панкова Є. В., Стафійчук В. І. Туристичні ресурси України: Навч. посіб. Київ: Альтерпрес, 2007. 369 с.

27. Орлов О. О. Рідкісні та зникаючі види судинних рослин Житомирської області. Житомир : Волинь, ПП «Рута», 2005. С. 34.

28. Нестерчук І. К. Сільський зелений туризм Житомирської області. URL: http://maptimes.inf.ua/CH_18/Ch18_Article5_Rural-eco-tourism-of-Jitomir-region.html.

29. Опанасюк Ю. А., Матвєєва Ю. Т. Управління сферою рекреації в міських агломераціях. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2019. №12. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1538>.

30. Панкова Є.В. Туристичне краєзнавство: Навчальний посібник. К.: Видавництво: Альтерпрес, 2003. 352 с.

31. Поливач К. А. Історико-культурна спадщина як фактор розвитку регіонів та населених міст України [Текст]. *Український географічний журнал*.

2005. № 1. С. 55-62.

32.Посохов І.С., Сагайдачна А.В. Перспективи розвитку екологічного туризму в Україні. *Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм»*. Вип. 9, 2019. С.203-212.

33.Примак Т. Ю., Тиш Я. П. Оцінка ефективності туристичної інфраструктури міста Житомир. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. № 3. С. 54-59.

34.Про внесення змін до Закону України “Про туризм”: Закон України. *Відомості Верховної Ради України* [Текст]. 2004. №13. Ст. 180.

35.Про туризм: Закон України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1995. №31. Ст.241 (в редакції від 04.08.2011). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nre>.

36.Регіональний туризм: стратегія, ресурси, перспективи розвитку: Монографія. Кол. авторів; ред. Н. П. Мешко, В. Є. Редько, О. П. Крупський. Дніпро, 2016. 321 с.

37.Статистичний щорічник Житомирської області. 2021 р. Житомир: Головне управління статистики у Житомирській області, 2022. 433 с.

38.Статистичний щорічник України за 2019 рік / Державна служба статистики України: за ред. І. Є. Вернера / відп. за вип. О.А. Вишневська. Київ, 2020. 465 с.

39.Статистичний щорічник України за 2020 рік / Державна служба статистики України: за ред. І. Є. Вернера / відп. за вип. О.А. Вишневська. Київ, 2021. 454 с.

40.Статистичний щорічник України за 2021 рік / Державна служба статистики України: за ред. І. Є. Вернера / відп. за вип. О.А. Вишневська. Київ, 2022. 447 с.

41.Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 березня 2017 р. № 168-р.

URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/168-2017>.

42.Тарасова В. В., Нестерчук І. К., Ковалевська І. М., Осіпчук А. С. Географія туризму: Екологічний туризм: підручник. Житомир, 2021. 252 с.

43.Ткаченко Т.І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу: Монографія. К.: КНТЕУ, 2006. 537 с.

44.Туристична діяльність в Україні у 2020 році: стат. бюлет. / [відп. за вип. О.О. Кармазіна]. К.: Державна служба статистики України, 2021. 78 с.

45.Туристичний імідж регіону: монографія / за ред. А.Ю. Парфіненка. Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. 312 с.

46.Управління екології та природних ресурсів Житомирської обласної державної адміністрації офіційний сайт. URL: <https://eprdep.zht.gov.ua/>.

47.Черчик Л. М. Оцінка сучасного стану та перспектив розвитку рекреаційного природокористування в Україні. *Актуальні проблеми економіки*. 2008. №6(8). С.181-184.

48.Шкарупа А. К. Екологічний туризм : сутність та перспективи розвитку в Україні. URL: http://www.confcontact.com/2017-ekonomika-i-menedzhment/10_shkarupa.htm.

49.Шульгіна Л.М. Аналіз екоорієнтованих видів туризму: їх відмінні та спільні риси. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2010. №1. С. 29-36.

50.Щодо концептуальних підходів до стратегії розвитку села. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-09/analytrep_18_2021.pdf.

51.Ястремська О. О. Сучасні світові тенденції розвитку туризму. *Проблеми економіки*. 2013. №1. С.22-27.

52.Sardak S. Global innovations in tourism / S. Sardak, V. Dzhyndzhoian, A. Samoilenko // *Innovative Marketing*. – 2016. – № 3. – P. 45–50.